

17 έτος Σχολ. 7108

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΔΙ/ΝΣΙΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΣΧΕΔΙΟ
ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ
ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΚΑΙ ΟΔΗΓΙΕΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1974

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Βιβλίο Ασφαλείας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΠΙΝΑΚΙ ΔΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ΓΕΝ. ΕΚΠ/ΣΕΩΣ
ΔΕΥΘΥΝΣΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠ/ΣΕΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΓΡ. ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΩΝ

Αθήναι 1η Νοεμβρίου 1974
Εν τῇ 197
Αριθ. πρωτ. Βαθμός προπαραστάτης
φ. 309.2/212/101078 Ε.Ε. Επειγόν

Τεχ. Δ/νσις : Έρμω 15
Πληροφορίες :
Τηλέφωνο :

ΠΡΟΣ: Τούς κ.κ. Δ/ντές τῶν Δημοσίων καί
Ίδιωτικῶν Δημοτικῶν Σχολείων τῆς
Χώρας

(Γιά τῶν κ.κ. Ἐπιθ/τῶν Δημ. Ἐκπ/σεως)

ΘΕΜΑ: "Διδασκαλία
Δημοτικῆς γλώσσας"

- ΚΟΙΝ.: 1. κ.κ. Ἐπόπτες Ἐκπαιδευσεως
2. Γεν. Ἐπιθ/τές Δ.Ε.
3. Δ/νση Μ. Ἐκπ/σεως
4. Νομαρχίες Κράτους
α) Δ/νσεις Δημ. Ἐκπ/σεως
β) Ἐπιθ/τές Δ.Ε.
5. Πειραματικά Σχολεῖα Παν/μιῶν
6. Διδασκαλεῖο Δημ. Ἐκπ/σεως
7. Παιδαγωγικές Ἀκαδημίες
8. Σχολεῖα Φιλελευθερευτικῆς Ἐταιρείας

Μέ τήν καθιέρωση τῆς χρήσεως καί τῆς διδασκαλίας τῆς δόκιμης νεοελληνι-
κῆς γλώσσας (δημοτικῆς) σέ ὅλες τίς τάξεις τοῦ Δημ. Σχολείου, τεματίζεται
τό γλωσσικό χάος πού ἐπικρατοῦσε ὡς τώρα στή βαθμίδα αὐτή τῆς Ἐκπαιδευ-
σεως. Καθῆκον τώρα τῶν δασκάλων εἶναι νά τή διδάξουν συστηματικά καί μεθο-
δικά, ἀπόσ προηγουμένως τήν κατακτήσουν οἱ ἴδιοι.

Ἐέ ὅλους τοὺς δασκάλους τῆς χώρας ἀποστέλλεται σχέδιο Ἀναλυτικοῦ Προ-
γράμματος διδασκαλίας τῆς Γραμματικῆς γιά ὅλες τίς τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ
Σχολείου καί μεθοδικές ὁδηγίες γιά τήν ἐφαρμογή του. Ἡ σχετικὰ βοηθητικά
βιβλία Γραμματικῆς γιά τίς Γ'-Δ' καί Ε'-Στ' τάξεις ἔχουν ἤδη ἐκδοθῆ καί σταλῆ.

Ποῦ θά διευκολύνουν τό ἐργο τοῦ δασκάλου καί τά νέα ἀναγνωστικά, πού
ἔχουν ἐκδοθῆ σέ ἐνιαῖο γλωσσικό τύπο, αὐτόν πού προβλέπει ἡ ἐγκεκριμένη
γιά διδασκαλία Γραμματικῆς. Στόν ἴδιο γλωσσικό τύπο ἐκδίδεται καί ἡ εἰδική
ἀνθολογία νεοελληνικῶν κειμένων (3 τόμοι γιά τά τμήματα Α'-Β', Γ'-Δ καί
Ε'-Στ' τάξεων), πού θά σταλῆ σύντομα στά σχολεῖα, γιά νά χρησιμοποιηθῆ παράλ-
ληλα μέ τά ἀναγνωστικά ὡς συμπλήρωμά τους στή διδασκαλία τοῦ γλωσσικοῦ μα-
θήματος.

Ἐκτός ἀπ' αὐτά τά βασικά γιά τό γλωσσικό μάθημα βιβλία, στή Δημοτικῆ
ἔχουν γραφῆ καί τά νέα βοηθητικά (Ίστορία, Γεωγραφία κλπ.). Ἡ χρησιμο-

./.

ποίησή τους, έτσι, όχι μόνο θα είναι ευκολότερη, αλλά και θα βοηθήσει πολύ στη γλωσσική κατάρτιση των μαθητών. Μικρό πρόβλημα δημιουργείται με τη χρήση πολύ λίγων βοηθητικών βιβλίων καλαιστέρων εκδόσεων, που δεν ήταν εύκολο να αντικατασταθούν με την έναρξη του νέου σχολικού έτους. Έπειδή τα βιβλία αυτά διατηρούν τους παλαιούς τύπους της γραμματικής, παρακαλούμε να αποφεύγεται, όσο είναι δυνατόν, η χρησιμοποίησή τους σε γραπτές εργασίες των μαθητών.

Ίδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στη διδασκαλία του μαθήματος των εκθέσεων. Οι μαθητές της Στ' τάξεως, που διδάχτηκαν και καθαρεύουσα, είναι δυνατόν να χρησιμοποιούν στις εκθέσεις τους και τύπους της μορφής αυτής. Η χρήση παρόμοιων τύπων στις εκθέσεις δεν πρέπει να θεωρείται ως ασυγχώρητο σφάλμα. Πολλές φορές μάλιστα μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ευκαιρία για τη διδασκαλία του αντίστοιχου τύπου της δημοτικής.

Στους γονείς που ανησυχούν ότι τα παιδιά τους στις εισαγωγικές εξετάσεις του Γυμνασίου θα έχουν ν'αντιμετωπίσουν άλλες γλωσσικές απαιτήσεις, παρακαλούμε να δοθεί ή εξήγηση ότι τέτοιο πρόβλημα δεν υπάρχει, γιατί η εξέταση των υποψηφίων για το Γυμνάσιο στο μάθημα της Γραμματικής, όπως και σε όλα τα μαθήματα, θα γίνει στην ύλη που διδάχτηκαν στο Δημοτικό Σχολείο.

Οι Επιθεωρητές των Δημοτικών Σχολείων παρακαλούνται να παρακολουθήσουν με ενδιαφέρον το έργο των διδασκόντων και να τους δώσουν τις απαραίτητες οδηγίες.

Η Διεύθυνση Μέσης Εκπαίδευσης, προς την οποία και κοινοποιείται η έγκυκλιος αυτή, παρακαλείται να ρυθμίσει το θέμα των εισιτηρίων εξέτασεων στο Γυμνάσιο, αναφορικά με το γλωσσικό μάθημα, σύμφωνα με το πνεύμα αυτό, ενημερώνοντας σχετικά και τις ενδιαφερόμενες υπηρεσίες.

Ο Υπουργός

Ν. ΛΟΥΡΟΣ

ΑΚΡΙΒΗΣ ΑΝΤΙΦΑΚΣ
Ο ΠΡΟΪΣΤΑΝΣ

[Handwritten signature]

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
Δ/ΝΣΙΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΣΧΕΔΙΟ
ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ
ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΚΑΙ ΟΔΗΓΙΕΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ

ΔΩΡΕΑΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1974

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΣΣΕ)

ΠΕΡΙΕΧΕΙΜΕΝΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 21ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 22ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 23ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 24ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 25ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 26ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 27ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 28ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 29ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 30ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 31ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 32ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 33ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 34ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 35ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 36ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 37ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 38ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 39ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 40ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 41ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 42ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 43ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 44ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 45ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 46ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 47ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 48ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 49ο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 50ο

1. ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

Α'. Τ Α Ξ Η

Άπο τὸ ΦΘΟΓΓΟΛΟΓΙΚΟ

Τὰ γράμματα ὡς συστατικά στοιχεῖα τῶν λέξεων. Ὁρθὴ ἀπόδοση τῶν φωνητικῶν στοιχείων τῶν λέξεων ποὺ ἀκοῦμε μὲ τὰ ἀντίστοιχα γράμματα. Διάκριση τῶν γραμμάτων σὲ φωνήεντα καὶ σύμφωνα.

Ἄρχικά καὶ τελικά γράμματα. Χρήση τοῦ τελικοῦ ς.

Τὰ δίψηφα. Δίψηφα φωνήεντα : **ου, αι, ει, οι, υι**. Οἱ συνδυασμοὶ **αυ, ευ**. Ἀπλὴ ταξινόμηση λέξεων ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ σύμφωνο, φωνήεν, δίψηφα φωνήεντα καὶ συνδυασμούς.

Ἡ θέση τοῦ τόνου καὶ τοῦ πνεύματος στὰ δίψηφα φωνήεντα καὶ τοὺς συνδυασμούς.

Οἱ τόνοι. Τονισμὸς τοῦ **ε** καὶ τοῦ **ο**. Λέξεις ποὺ τονίζονται στὴν προπαραλήγουσα.

Χρήση τῶν κεφαλαίων : στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου, ἔπειτα ἀπὸ τελεία, στὸ πρῶτο γράμμα τῶν κύριων ὀνομάτων (ἀνθρώπων).

Τὸ πνεῦμα στὶς λέξεις, ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ φωνήεν, δίψηφο φωνήεν ἢ συνδυασμό. Τὰ διαλυτικά.

Ἡ τελεία καὶ τὸ ἐρωτηματικό. Τὸ θαυμαστικό (σὲ σχετικὲς προτάσεις).

Προφορικὴ καὶ κατὰ διαισθητικὸ τρόπο ἀνάλυση τῶν λέξεων σὲ μικρότερα τμήματα (συλλαβές).

Άπο τὸ ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΟ

Διάκριση τῶν διάφορων γλωσσικῶν τύπων σὲ ὁμάδες, ὅπως αὐτὲς διαμορφώνονται ἀπὸ τὴ χρήση τῶν λέξεων στὴν καθημερινὴ ζωὴ, ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ἐπαφῆς κι ἐπικοινωνίας τοῦ παιδιοῦ μὲ τὸν κόσμο ποὺ τὸ περιβάλλει. Χρήση τῶν τύπων αὐτῶν σὲ ἀπλὲς προφορικὲς ἀσκήσεις, ποὺ τὸ θεματολογικὸ τους περιεχόμενο θ' ἀναφέρεται πάν-

τοτε στά βιώματα, τις ανάγκες και τις σχέσεις του παιδιού με τους γύρω του.

Στήν πρώτη αὐτή φάση τὸ παιδί πρέπει :

I. νὰ μπορῆ νὰ διακρίνη :

α) τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ πολλά. Τὰ παραδείγματα και οἱ ὑσκήσεις νὰ περιλαμβάνουν οὐσιαστικά και τῶν τριῶν γενῶν, χωρίς νὰ ἐπιδιώκεται σαφῆς ὀρισμὸς τοῦ γένους· π.χ. ἀγόρασα ἓνα τετράδιο, ὁ βιβλιοπώλης ἔχει πολλά τετράδια·

β) τὴν ἔννοια τοῦ προσώπου, στή σχέση του με τὴν ἐνέργεια. Τὸ πρόσωπο (ἐγώ, ἐσύ, αὐτός) ἐπιβεβαιώνει τὴν ὑπαρξή του και ἀποκτᾷ οὐσιαστικὴ ὑπόσταση με τὴ συγκεκριμένη ἐνέργεια, ποῦ φανερώνει τὸ ρῆμα. Ἀπὸ τὴν ἐπαφή τοῦ ἀτόμου με ἄλλα ἄτομα τῆς κοινωνικῆς ὁμάδας τὸ ἐγώ γίνεται ἐμεῖς, διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὸ ἐσύ, αὐτός, κ.λπ.·

π.χ.	ἐγὼ γράφω	—	ἐσύ γράφεις
	ἐμεῖς γράφομε	—	ἐσεῖς γράφετε
	αὐτός παίξει	—	αὐτοὶ παίζουν
	ὁ Νίκος παίξει	—	τὰ παιδιά παίζουν
	αὐτὴ ζωγραφίζει	—	αὐτὲς ζωγραφίζουν
	ἡ Ἐλένη κεντᾷ	—	οἱ μαθήτριες κεντοῦν
(αὐτὸ)	τὸ πουλί κελαηδεῖ	—	τὰ πουλιά κελαηδοῦν
	τὸ καναρίνι κελαηδεῖ	—	τὰ καναρίνια κελαηδοῦν ὠραῖα·

γ) τις διαθέσεις τοῦ ρήματος ποῦ ἔχουν περιεχόμενο ἐνεργητικό. Νὰ ξεχωρίζη ὁ μαθητὴς τὴν ἐνέργεια ποῦ ἐξωτερικεύεται ἀπὸ τὴν ἐνέργεια ποῦ ξαναγυρίζει στὸ ὑποκείμενο, δηλ. τὴν ἐνεργητικὴ ἀπὸ τὴ μέση διάθεση·

π.χ.	ἐγὼ τρέχω	—	ἐγὼ χτενίζομαι
	τί γράφεις ;	—	ὁ Κωστάκης ντύνεται·

δ) τὰ ἐπίθετα ὡς προσδιοριστικά τῶν πιὸ βασικῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τῶν οὐσιαστικῶν : τῆς ὕλης, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀποτελοῦνται, τοῦ χρώματος και τοῦ μεγέθους τους. Νὰ μπορῆ ἐπίσης νὰ ξεχωρίζη και νὰ χαρακτηρίζη με τὰ κατάλληλα ἐπίθετα τις πιὸ ἀδρῆς και χτυπητὲς ψυχικὲς ιδιότητες, ἀπὸ ἐκεῖνες ποῦ ἐξαιτίας τους εἶναι δυνατὸ τὸ ἀντικείμενο νὰ βλάψη ἢ νὰ ὠφελήση τὸ παιδί ἢ, γενικά,

νά τοῦ διεγείρη εὐχάριστα ἢ δυσάρεστα συναισθήματα·

- π.χ. α) τὸ ξύλινο σπαθάκι — τὸ μολυβένιο στρατιωτάκι
 β) τὸ πράσινο φύλλο — τὸ κόκκινο τριαντάφυλλο ·
 γ) τὸ μεγάλο σπίτι — τὸ ψηλὸ βουνὸ
 δ) ὁ καλὸς παπποῦς — ἡ κακὴ μάγισσα.

(Στὶς δύο τελευταῖες περιπτώσεις οἱ ἀσκήσεις θὰ βασίζονται κυρίως στὴν εὕρεση τῶν ἀντιθέτων : ψηλὸς - χαμηλὸς, κοντὸς κ.ο.κ.)·

2. νὰ χρησιμοποιῆ σωστὰ ἀπὸ τὰ ἄκλιτα μέρη τοῦ λόγου :

τὰ βεβαιωτικά ἐπιρρήματα : ναί, μάλιστα καὶ τὸ ἀρνητικό : ὄχι.

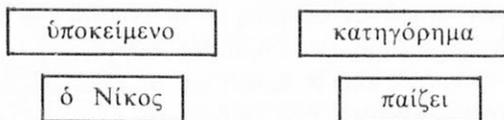
Ἐπὶ τὸ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ

Σχηματισμὸς ἀπλῶν προτάσεων μόνο μὲ ὑποκείμενο καὶ μονολεκτικὸ κατηγορήμα. Ἐναγνώριση τῶν κύριων συστατικῶν (ὄρων) τῆς προτάσεως καὶ σωστὴ χρησιμοποίησή τους. Τὸ ὑποκείμενο νὰ εἶναι πάντα ἓνα συγκεκριμένο οὐσιαστικό·

π.χ. ὁ Νίκος παίζει — ὁ ἥλιος λάμπει

Σχηματικὴ παράσταση τῆς δομῆς τῆς ἀπλῆς προτάσεως· π.χ.

ἀ π λ ἢ π ρ ό τ α σ η

Ἐσκήση στὴν ἀναγνώριση τῶν ὄρων τῆς ἀπλῆς προτάσεως καὶ ὅταν παρουσιάζονται στὸ λόγο μὲ ἀντίστροφη σειρά· π.χ. παίζει ὁ Νίκος. Δὲ θὰ ἐπιδιώκεται ἡ ἐκμάθηση τῶν ὄρων τῆς προτάσεως (ὑποκείμενο — κατηγορήμα), ἀλλὰ ἡ ἐπισήμανσή τους μὲ βάση τὸ σχῆμα : ποιὸς ἐνεργεῖ ἢ παθαίνει — τί κάνει ἢ παθαίνει. (βλέπε περισσότερα ὁδηγίες Γ')

Β'. Τ Α Ξ Η

Ἐπὶ τὸ ΦΘΟΓΓΟΛΟΓΙΚΟ

Ἐπανάληψη ὅσων διδάχτηκαν στὴν Α' τάξη.

Τὰ δίψηφα σύμφωνα **μπ, ντ, γκ, τσ, τζ**. Διάκριση τῶν 25 φθόγγων,

ὡς τῶν πιό ἀπλῶν φωνητικῶν ἤχων τοῦ λόγου, ἀπὸ τὰ γραπτὰ σύμβολά τους, τὰ γράμματα· π.χ. ὁ φθόγγος ε γράφεται καὶ μὲ ἓνα γράμμα (ε) καὶ μὲ δύο (αι). Τὰ διπλά γράμματα ξ, ψ.

Οἱ τόνοι. Τὰ πνεύματα. Πνευματισμὸς τῶν λέξεων, ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ υ.

Οἱ ἄτονες λέξεις : **ὀ, ἦ, οἶ**. Διάκριση συλλαβῶν (λήγουσα, παραλήγουσα, προπαραλήγουσα). Τονισμὸς τῆς προπαραλήγουσας σὲ συνάρτηση μὲ τὸν τονισμὸ τῶν συλλαβῶν ποὺ ἔχουν ε ἢ ο.

Τὰ διαλυτικά. Τὸ θαυμαστικὸ (ἐπέκταση).

Ἄπλὸς συλλαβισμὸς. Συλλαβισμὸς λέξεων μὲ συνεχόμενα φωνήεντα καὶ τελικὸ σίγμα (ς)· π.χ. νέ-α, νέ-ος.

Συλλαβισμὸς ἑνὸς συμφώνου (μη-τέ-ρα, ἔ-λα).

Συλλαβισμὸς τῶν διψήφων καὶ συνδυασμῶν (αὐ-τός, αἰ-μα, μπαμπάς).

Ἐκ τῆς ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΗΣ

Ἐπανάληψη ὄσων διδάχτηκαν στὴν Α΄ τάξη.

Διάκριση τῶν ὀνομάτων σὲ γένη μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἄρθρου, χωρὶς νὰ ἐπιδιώκεται νὰ δοθῇ καὶ ὁ ὀρισμὸς τοῦ γένους. Ἀναγνώριση τοῦ γένους τοῦ ὀνόματος ἀπὸ τὸ ἄρθρο καὶ σὲ συνέχεια ὀρθὴ χρῆση καὶ θέση τοῦ ἄρθρου μπροστὰ ἀπὸ τὰ ὀνόματα μὲ κατάλληλες ἀσκήσεις συμπληρώσεως.

Οἱ **διαθέσεις** τοῦ ρήματος : ἡ **παθητική**.

π.χ. ἡ Ἄννα **πληγώθηκε** στὸ γόνατο.

Διάκριση τοῦ χρόνου μὲ τὴ βοήθεια τῶν χρονικῶν ἐπιρρημάτων : χτές, πέρυσι-σήμερα, τώρα-αὔριο καὶ χρῆση τῶν κατάλληλων ρηματικῶν τύπων. Ἀδρομερῆς διάκριση τῶν χρόνων σὲ **περασμένους, παροντικούς καὶ μελλοντικούς** ἔτσι, ὅπως μορφοποιοῦνται ἀπὸ τὴ σχέση τους μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ ὑποκειμένου, χωρὶς τὴν ὀρισμένη ὀνομασία τους. Τὰ ἴδια τὰ ρήματα, μὲ τὴ μορφή ποὺ παρουσιάζονται στὸ λόγο, θὰ προσδιορίζουν καὶ τὸ χρόνο, κατὰ τὸν ὅποιο ἔγινε ἡ ἐνέργεια.

Σχηματική παράσταση τῶν χρόνων τοῦ ρήματος.

χ τ έ ς	σ ή μ ε ρ α	α ὕ ρ ι ο
Χτές πήγαμε ἐκδρομὴ	Σήμερα κάνομε μάθημα	Αὔριο θά μάθωμε ἓνα τραγουδάκι
Πήγαμε ἐκδρομὴ	Κάνομε μάθημα	Θά μάθωμε ἓνα τραγουδάκι

(Με τὴ δευτέρη πρόταση, ποὺ εἶναι χωρὶς τὸ χρονικὸ ἐπίρρημα, ἐπιδίδωκεται ἡ ἀνεύρεση καὶ ἐπισήμανση τοῦ χρόνου διαισθητικὰ καὶ κατ' ἀναλογία).

Τὰ ἐπίθετα ὡς προσδιοριστικὰ καὶ πάλι βασικῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τῶν οὐσιαστικῶν, με ἐπέκταση τώρα καὶ σὲ ιδιότητες πρὸ δυσδιάκριτες (π.χ. βάρος, γεύση, νοητικὴ ἰκανότητα κ.λπ.).

Διάκριση τῶν γνωρισμάτων τῶν οὐσιαστικῶν σὲ βαθμοὺς. Θὰ δοθῆ κυρίως ἔμφαση στὴ σύγκριση ὁμοίων (π.χ. σπιτιῶν, ἀνθρώπων, ὄχι δέντρου - βουνοῦ). Ὁ θετικὸς βαθμὸς, ὁ συγκριτικὸς βαθμὸς, με προτίμηση τῶν καταληκτικῶν συλλαβῶν - ὅτερος καὶ - ὕτερος (ψηλὸς - ψηλότερος, μεγάλος - μεγαλύτερος βαρὺς - βαρύτερος). Ὁ συγκριτικὸς νὰ δίνεται καὶ περιφραστικὰ (γλυκὸς-πιὸ γλυκός).

Στὰ ἐπίθετα θὰ συνεχιστῆ ἡ ἄσκηση στὴν εὕρεση τοῦ ἀντιθέτου. Ἐπὶ τὰ ἀριθμητικὰ θὰ διδασκοῦν: α) τὰ ἀπόλυτα ὡς τὸ ἑκατὸ, β) τὰ τακτικὰ ὡς τὴ δευτέρη δεκάδα (πρῶτος, δεύτερος κ.λπ.), ἀπὸ τὰ ἐπιρρήματα: τὸ βεβαιωτικὸ βέβαια καὶ τὸ διστακτικὸ ἴσως, ἀπὸ τὰ μόρια: τὸ δεικτικὸ νὰ καὶ τὸ μελλοντικὸ θὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἐπιφωνήματα τὰ: ᾶ, ῶ, ᾗχ, ῶχ.

Ἐπὶ τὸ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ

Σχηματισμὸς ἀπλῶν προτάσεων καὶ με μονολεκτικὸ ἀλλὰ καὶ με περιφραστικὸ κατηγόρημα. Χρῆση τοῦ συνδετικοῦ ρήματος εἶμαι στοὺς διαφόρους τύπους του, ὅπως τὸ ζητᾶ ἡ ὀρθὴ διάρθρωση τοῦ λόγου.

Ἡ Ἑλένη εἶναι μαθήτρια — Ὅλοι εἴμαστε προσεκτικοί.

Σχηματική παράσταση τῆς δομῆς τῆς ἀπλῆς προτάσεως, τώρα μὲ περιφραστικό κατηγορημα' π.χ.

ἀ π λ ῆ π ρ ό τ α σ η

ὑποκείμενο	+	κατηγορημα περιφραστικό
ἢ Ἑλένη	+	εἶναι μαθήτρια

Ἐσκησι στὴν ἀναγνώριση τῶν ὄρων τῆς ἀπλῆς προτάσεως κι ὅταν παρουσιάζονται στὸ λόγο μὲ ἀντίστροφη σειρά:

π.χ. εἶναι πονηρὴ ἢ ἀλεπού (;) κ.ἄ.

Ἐπὶ τὸ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟ

Ἐπλῆς καὶ σύνθετες λέξεις.

Ἐνάληψη τῶν σύνθετων λέξεων σὲ ἀπλῆς. Θὰ ἀναλυθοῦν ἀπὸ τίς σύνθετες ἐκεῖνες, πού κατὰ τὴ σύνθεσή τους δὲ σημειώθηκε φθογιικό πάθος (ἔκθλιψη ἢ κράση),

π.χ. ἐξώπορτα , ἀνεμόμυλος κ.λπ.

Ἐποκοριστικά σὲ -ἄκι (παιδάκι, πουλάκι κ.ἄ.), σὲ -ίτσα (Ἐλε- νίτσα, κουκλίτσα) καὶ -ούλα (πορτούλα, μανούλα). Ἐορθογραφική ἄ- σκησι (γράφονται μὲ ι).

Γ'. Τ Α Ξ Η

Ἐπὶ τὸ ΦΘΟΓΓΟΛΟΓΙΚΟ

Ἐπανάληψη ὅσων διδάχτηκαν στὶς δύο προηγούμενες τάξεις (φωνήεντα, σύμφωνα, ἀρχικά καὶ τελικά γράμματα κ.λπ.) Τὰ ὅμοια σύμφωνα, ὅσα προφέρονται μ' ἓνα φθόγγο : ββ, κκ, λλ, μμ, νν, ππ, ρρ, σσ, ττ. Ἐσκησι στὴν εὔρεση λέξεων, πού τὰ περιέχουν.

Τὰ ρινικά συμπλέγματα μπ, ντ, γκ, γγ (ἀμπέλι, λάμπω, πέντε, ἀγκάθι, φεγγάρι).

Οἱ δίφθογοι **αἱ, ἀη, οἱ, ὀη** (νεράιδα, ἀηδόνι, ροῖδι, βόηθα). Νὰ γίνῃ διάκριση τῶν δίφθογων, δηλαδὴ τῶν δύο φωνηέντων, τῶν ὁποίων ἀκούονται καὶ οἱ δύο φθόγγοι (π.χ. στὸ νεράιδα ἀκούεται καὶ τὸ **α** καὶ τὸ **ι**), ἀλλὰ προφέρονται σὲ μιὰ συλλαβή, ἀπὸ τὰ δίψηφα φωνήεντα, πού γράφονται μὲ δύο διαφορετικά φωνήεντα, ἀλλὰ ὁ φθόγγος πού ἀκούεται εἶναι ἓνας (**α + ι = ε**).

Συστήματικότερη άσκηση στη χρήση τών κεφαλαίων.

Ό ρόλος τών φωνηέντων στο σχηματισμό τών συλλαβών και τών λέξεων : (χωρίς φωνήεν δέ γίνεται συλλαβή — ό άριθμός τών φωνηέντων προσδιορίζει τόν άριθμό τών συλλαβών μιās λέξεως).

Ή συλλαβή. Άέξεις μονοσύλλαβες, δισύλλαβες κ.λπ.

Όνομασία τών συλλαβών από τή θέση τους στη λέξη (λήγουσα, παραλήγουσα κ.λπ.) συστηματικότερα.

Συλλαβισμός λέξεων με συνεχόμενα φωνήεντα (επανάληψη).

Συλλαβισμός ενός συμφώνου ανάμεσα σε δύο φωνήεντα (επανάληψη).

Συλλαβισμός τών όμοιων συμφώνων (άλ-λά).

Τονισμός τής προπαραλήγουσας, τής λήγουσας τών ρημάτων, τής γενικής -ου, ών.

Οί άττονες ή προκλιτικές λέξεις (ό, ή, οί, ώς).

Τά δασυνόμενα άριθμητικά.

Άπό τίς δασυνόμενες λέξεις οί έξής :

άγιος, άγνός, αίμα, άλάτι. άλατίζω, άλμυρός, άλυκή, άλυσίδα, άλώνι, άμα, άμάξι, άπαλός, άπλός, άπλώνω, άρπάζω

έβδομάδα, Έβραϊός, έβδομος, έδρα, Έκτορας, Έλένη, Έλλάδα,

Έλλη, Έλληνας, Έρμης, έορτή, έστιατόριο, έτοιμος

ήλικία, ήλιος, ήμερα, ήμερος, Ήρα, Ήρακλής, ήρωας, ήσυχος,

Ήφαιστος

ιδρώτας, ιερός, Ίερουσαλήμ, ίππικό, ίστορία

όδηγός, όλόκληρος, όλος, ομάδα, όμιλία, όμίχλη, όμοιος, όμως,

Όμηρος, όπλο, όποιος, όποιος, όποτε, όπου, όπως, όρμώ, όσος, όταν, ότι, ό,τι

ύπνος, ύγεία, ύπόγειο

ώρα, ώραϊός, ώριμάζω, ώριμος, ώς, ώστε.

Τό **κόμμα** μέσα στην πρόταση, στις περιπτώσεις, πού χωρίζει όμοια και άσυνδέτα μέρη του λόγου :

α) ουσιαστικά π.χ. άγόρασα βιβλία, τετράδια, μολύβια

β) επίθετα π.χ. οί χωρικοί μας είναι καλοί, φιλόξενοι, φιλότιμοι

γ) ρήματα π.χ. στην έκδρομή μας παίξαμε, τραγουδήσαμε, γελάσαμε, χορέψαμε και

δ) ἐπιρρήματα: π.χ. στὴν ἐκδρομὴ περάσαμε ὥραϊα, θαυμάσια, ὑπέροχα.

Ἐπὶ τὸ ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΟ

1. Ἀναγνώριση καὶ σχηματισμὸς ὁμάδων ὀνομάτων κατὰ κατηγορίες: (ἀνθρώπων, ζώων, φυτῶν, ἀντικειμένων, ἐνεργειῶν, παιγνιδιῶν, τροφῶν κ.λπ.) π.χ.

ἄνθρωποι: ὁ Κώστας, ἡ Ἑλένη, ὁ μαθητῆς, ἡ κομμώτρια, ὁ κουρέας, ὁ ὑπουργός, τὸ παιδί, τὸ παλικάρι κ.ἄ.,

ζῶα: ὁ σκύλος, ἡ γάτα, τὸ χελιδόνι, τὸ ψάρι, ἡ σαρδέλα, τὸ πουλί, τὸ ἔντομο, ἡ μέλισσα, τὸ φίδι, ἡ ὄχια, κ.ἄ.,

φυτὰ: τὸ δέντρο, ἡ κερασιά, ὁ πλάτανος, τὸ ἀμπέλι, τὸ κλημμα, τὸ λουλούδι, τὸ γαρίφαλο, ὁ βασιλικός, τὸ φρούτο, τὸ πορτοκάλι, τὸ λάχανο, ἡ ἀγκινάρα, τὸ χόρτο, τὸ ραδίκι κ.ἄ.

Ἀντικείμενα:

τὸ ἐπιπλο: τὸ τραπέζι, ὁ καναπές, ἡ καρέκλα κ.ἄ.,

τὸ ἐργαλεῖο: ἡ τανάλια, τὸ σκεπάρνι, ὁ λοστός κ.ἄ.,

τὸ σκεῦος: ὁ τρίφτης, ἡ χύτρα, τὸ τηγάνι κ.ἄ.,

τὸ μηχανήμα: ὁ τόννος, ἡ πρέσα, τὸ μαγγάνι κ.ἄ.,

τὸ ὄχημα: ὁ σιδηρόδρομος, τὸ αὐτοκίνητο, ἡ ἀμαξοστοιχία κ.ἄ.,

ἡ τροφή: τὸ ψωμί, ἡ μαρμελάδα, ὁ ταραμάς κ.ἄ.,

ἡ φύση: ὁ βράχος, ἡ θάλασσα, τὸ βουνό, ἡ πεδιάδα, ἡ κοιλάδα, ὁ οὐρανός, ὁ ἥλιος, τὸ σύννεφο, ἡ βροχὴ κ.ἄ.,

τὸ οἰκοδόμημα - τὸ ἔργο: τὸ σπίτι, ἡ πολυκατοικία, τὸ γεφύρι, ὁ ναός, τὸ ἐργοστάσιο, ἡ διώρυγα, τὸ λιμάνι, τὸ ἀεροδρόμιο κ.ἄ.,

ἡ ἐνδυμασία: τὸ σακάκι, ἡ φούστα, ὁ λαιμοδέτης κ.ἄ.,

τὸ φάρμακο: ὁ ὀξυζενές, ἡ ἀσπιρίνη, τὸ κινίνο κ.ἄ.

Ἐνεργειες παιγνίδια:

τὸ γράψιμο, τὸ κλάδεμα, ὁ θερισμός, ἡ σπορά - τὸ κυνηγητό, ἡ ἀμπάριζα κ.ἄ.

2. Σύνταξη προτάσεων μὲ ὑποκείμενο καὶ κατηγορούμενο στὴν ὀνομαστική. Θὰ ἐπιστηθῆ ἡ προσοχὴ στὴ γραμματικὴ μορφή, μὲ τὴν ὁποία παρουσιάζεται στὴν πρόταση τὸ ὑποκείμενο καὶ τὸ κατηγορούμενο. Ἐπὶ τὰ ἄφθονα παραπάνω παραδείγματα - πίνακες μποροῦν οἱ

μαθητές να σχηματίσουν αρκετές προτάσεις, που να περιέχουν τους δύο αυτούς όρους της προτάσεως με το συνδετικό ρήμα **είμαι**.

Ο κηπουρός είναι **εργατικός**. Η πηγή είναι **δροσερή**. Το βουνό είναι **ψηλό**. Οί κηπουροί είναι **εργατικοί**. Οί πηγές είναι **δροσερές**. Τα βουνά είναι **ψηλά**.

Με πολλά σχετικά παραδείγματα θα επισημανθῆ ἡ μορφή, με τὴν ὁποία παρουσιάζονται στὶς προτάσεις αὐτὲς τὸ ὑποκείμενο καὶ τὸ κατηγορούμενο. Ἀναγνώρισή του σὲ ἀπλὰ κείμενα καὶ σχηματισμὸς ὁμοίων προτάσεων. (Ἀχ. Τζαρτζάνου, Νεοελληνικὴ Σύνταξις, § 52).

3. Σχηματισμὸς προτάσεων, στὶς ὁποῖες τὰ οὐσιαστικά παρουσιάζονται σὲ **γενική**. Ἀπὸ τὰ εἶδη τῆς γενικῆς θὰ δοθοῦν με χαρακτηριστικὲς προτάσεις :

α) ἡ καθαρὴ **κτητικὴ γενική**, πού δίνει τὴν ἔννοια τοῦ κτήτορα· π.χ. τὰ παιγνίδια τοῦ **Τάκη**, τὰ τετράδια τῆς **Ἐλένης**, ἡ φωλιά τοῦ **χελιδониῦ** (Ν.Σ. § 52, 4, § 67)·

β) ἡ γενική, πού σημαίνει τὸ **ὑποκείμενο** μιᾶς ἐνέργειας, με βάση τὸ προσδιοριζόμενο (ρηματικὸ) οὐσιαστικὸ·

π.χ. εἶναι θέλημα **Θεοῦ** (τὸ θέλει ὁ Θεός),

τὸ σφύριγμα τοῦ **ἀνέμου** (σφυρίζει ὁ ἄνεμος),

τὸ φτερούγισμα τοῦ **πουλιῦ** (τὸ πουλί φτερουγίζει, Ν.Σ. § 67,5).

4. Σύνταξη προτάσεων, ὅπου τὰ οὐσιαστικά παρουσιάζονται σὲ **αἰτιατική**. Ἀπὸ τὰ εἶδη τῆς αἰτιατικῆς θὰ δοθῆ με ἀπλὲς προτάσεις : ἡ **ἀντικειμενικὴ αἰτιατική**, πού φανερώνει τὸ ἀντικείμενο μιᾶς ἐνέργειας, τὸ πρόσωπο, ζῶο ἢ πράγμα, στὸ ὁποῖο μεταβαίνει ἡ ἐνέργεια (μεταβατικὰ ρήματα) τοῦ ὑποκειμένου (Ν.Σ. § 52, 3, § 54, 1γ, § 56)· π.χ. ὁ κηπουρὸς σκαλίζει **τὸν κήπο**,

ἡ Ἄννα σκουπίζει **τὴν αὐλή**,

ὁ Τάκης πέταξε **τὸ τόπι**.

5. Σύνταξη ἀπλῶν προτάσεων, ὅπου τὰ ὀνόματα παρουσιάζονται σὲ πτώση κλητικῆ· π.χ. **Πέτρο**, ἔλα ἐδῶ! — Πόσο σ' ἀγαπῶ, **μητέρα!** — Καλῶς ἦρθες, **χελιδόνι**. (Ν.Σ. § 52, 2).

Συγκέντρωση τῶν σχετικῶν περιπτώσεων κι ἐξαγωγή τοῦ συμπεράσματος ὅτι ἡ ὀργανικὴ θέση τοῦ ὀνόματος μέσα στὴν πρόταση καὶ ἡ σημασία του ἀναφορικὰ με τὴν ἐνέργεια τοῦ ρήματος προσδιορίζουν καὶ τὸ γραμματικὸ του τύπο. Ἀλλαγὴ αὐτῆς τῆς θέσεως καὶ λειτουργικότητας, γιὰ νὰ φανῆ, ὡς ἀποτέλεσμα, ἡ μεταβολὴ τοῦ γραμ-

ματικού τύπου (πτώση): π.χ. ὁ **κηπουρός** ἐργάζεται («ὁ κηπουρός» εἶναι τὸ ὑποκείμενο τοῦ ρήματος):

τὰ ἐργαλεῖα εἶναι τοῦ **κηπουροῦ** (ὁ τύπος «τοῦ κηπουροῦ» φανερώνει τὸν κτήτορα, αὐτὸν στὸν ὅποιο ἀνήκουν τὰ ἐργαλεῖα:

βοήθησα τὸν **κηπουρό** (ὁ τύπος «τὸν κηπουρό» ἀποτελεῖ ἀντικείμενο τοῦ ρήματος «βοήθησα»):

κηπουρέ, ἔγιναν τὰ μῆλα; (ὁ τύπος «κηπουρέ» φανερώνει κλήση, κάλεσμα, προσφώνηση).

Σχηματισμὸς ὁμοίων προτάσεων καὶ γιὰ τὸν πληθυντικόν:
π.χ. **οἱ κηπουροὶ** ἐργάζονται.

ἢ τσάπα, τὸ κλαδευτήρι, τὸ ψαλίδι εἶναι ἐργαλεῖα τῶν **κηπουρῶν**:
ἢ βροχὴ ὠφέλησε **τοὺς κηπουροὺς**:

κηπουροί, πότε θὰ ὀριμάσουν τὰ φρούτα:

Οἱ **πτώσεις** ὡς μορφές ἢ τύποι, ποὺ παίρνουν τὰ ὀνόματα μέσα στὴν πρόταση, ἐξαιτίας τῆς θέσεως καὶ τῆς λειτουργικότητάς τους.

Ἡ πτωτικὴ μεταβολὴ τοῦ ἄρθρου.

6. Διάκριση τοῦ ὀριστικοῦ ἀπὸ τὸ ἀόριστο ἄρθρο (καὶ διάκριση τοῦ ἀόριστου ἄρθρου ἀπὸ τὸ ἀριθμητικόν):

π.χ. α) ἦρθε ὁ φίλος μου Κώστας, β) ἦρθε ἕνας φίλος μου, γ) στὴν τάξη μας ὑπάρχει ἕνας πίνακας καὶ ἄρκετοὶ χάρτες (α' = ὀριστικό, β' = ἀόριστο, γ' = ἀριθμητικό).

7. Κύρια καὶ κοινὰ οὐσιαστικά.

Παρατήρηση τοῦ γραμματικοῦ τύπου, μὲ τὸν ὅποιο παρουσιάζονται πολλὰ ἐπώνυμα, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἐπώνυμα τῶν μαθητριῶν καί, γενικά, τῶν γυναικῶν: π.χ. Νίκος Παπαδημητρίου, Ἄννα Γαλάνη κ.λπ. (ἢ Ἄννα εἶναι κόρη τοῦ Γαλάνη). Ἀναγωγή τῶν περιπτώσεων αὐτῶν στὴ **γενικὴ καταγωγῆς ἢ συγγένειας Ν.Σ. § 67, 1α**. Ἀναγνώριση τοῦ γένους τῶν οὐσιαστικῶν ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ ἄρθρο ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν **κατάληξή** τους.

Κατάρτιση πινάκων ἀρσενικῶν, θηλυκῶν καὶ οὐδετέρων καὶ κατάταξή τους σὲ κατηγορίες ἀνάλογα μὲ τὴν κατάληξή τους.

Ἀπὸ τὰ ἀρσενικά κλίση τῶν ἰσοσυλλάβων, ποὺ λήγουν σὲ **-ος, -ας, -ης**. Τονισμὸς τῆς παραλήγουσας εὐκαιριακά (ὁ κῆπος, τοῦ κήπου κ.λπ.).

Ἀπὸ τὰ θηλυκὰ κλίση τῶν ἰσοσυλλάβων σὲ **-α** καὶ **-η**.

Ἀπὸ τὰ οὐδέτερα τῶν ἰσοσυλλάβων σὲ **-ο** καὶ **-ι**.

Χρήση τῶν διάφορων πτωτικῶν μορφῶν τῶν οὐσιαστικῶν σέ ἀπλές προτάσεις. Ὁρθογραφία τῶν συνηθέστερων οὐσιαστικῶν σέ -ίτης, -ητής, -ιστής, -τήρας, -ισσα, -τρια, -ίδα, -εἶο, -τήριο, -τήρι.

8. Τὰ ἐπιθέτα ὡς κατηγορούμενα ἀπλῶν προτάσεων·
π.χ. ὁ παππούς εἶναι **καλός**, ἡ ἀλεπού εἶναι **πονηρή**, τὸ σχολεῖο εἶναι **ώρατο**.

Κλίση ἐπιθέτων σέ -ος, -η, -ο καὶ -ας, -α, -ο.

Ἐξοικείωση μὲ τὴν ὀρθογραφία τῶν ἐπιθέτων σέ -ιος, -ικος, -ιμος, -ινός, -ερός καὶ -ωπός.

9. Οἱ βαθμοὶ τῶν ἐπιθέτων. Ὁ ὑπερθετικός (τὸ ἀπόλυτο ὑπερθετικό) μονολεκτικά καὶ περιφραστικά·

π.χ. θετικός: ψηλός,

συγκριτικός: ψηλότερος ἢ πιὸ ψηλός,

ὑπερθετικός: ψηλότατος ἢ πολὺ πολὺ ψηλός (ἢ πάρα πολὺ ψηλός)·

Εἰδικές ἀσκήσεις στὴν ὀρθογραφία τῶν καταληκτικῶν συλλαβῶν -ότερος καὶ -ώτερος. Περιορισμὸς στὶς περιπτώσεις, ποῦ ἡ προηγούμενη ἀπὸ τὸ -ότερος συλλαβὴ δὲν εἶναι θέσει μακρόχρονη. Δὲ θὰ γίνῃ ἀναφορὰ σὲ μακρόχρονες καὶ βραχύχρονες συλλαβές (ἀλλὰ στὸ ε καὶ τὸ ο).

10. Ἀπὸ τὰ ἀριθμητικά θὰ διδαχτοῦν α) τὰ ἀπόλυτα ὡς τὸ χίλια· β) τὰ τακτικά ὡς τὸ ἑκατό. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πάνω μόνο οἱ ἑκατοντάδες· γ) τὰ ἀναλογικά.

11. Ἀπὸ τίς ἀντωνυμίες:

I. οἱ προσωπικὲς α) ὡς ὑποκείμενα τοῦ ρήματος στὴ θέση ὀνομάτων (Ν.Σ. § 79-86)·

π.χ. -ἐγὼ γράφω -ἐσὺ ζωγραφίζεις -αὐτός, -αὐτή, -αὐτὸ τραγουδεῖ·
-ἐμεῖς γράφομε -ἐσεῖς ζωγραφίζετε -αὐτοί, αὐτές, αὐτὰ τραγουδοῦν·
β) ὡς ἄμεσα ἀντικείμενα τοῦ ρήματος:

π.χ. ἐμένα φώναξε ὁ Γιώργος - ἐμένα θέλει ἡ μητέρα - αὐτόν, αὐτή(ν), αὐτὸ ἀγαπᾷ ἡ γιαγιά.

Θὰ προτιμηθοῦν οἱ δυνατοὶ ἀπὸ τοὺς ἀδύνατους τύπους·

II. οἱ δεικτικὲς: αὐτός - αὐτή - αὐτό, τοῦτος - τούτη - τοῦτο, ἐκεῖνος - ἐκεῖνη - ἐκεῖνο (Ν.Σ. § 87-92)

α) ὡς ὑποκείμενα τοῦ ρήματος:

π.χ. αὐτός (- ἡ, - ὁ) ἔγραψε τὴν ἔκθεση - αὐτοὶ (- ἐς - ἅ) σκάλισαν τὸν κῆπο·

τοῦτος (- η, - ο) φώναξε - ἐκεῖνοι (- ες, -α) ἔφυγαν·

β) ὡς ἄμεσα ἀντικείμενα τοῦ ρήματος :

π.χ. φώναξε αὐτὸν (- ἦ, -ὅ), κοίταξε αὐτοὺς (- ἐς, - ἅ),
πρόσεξε τοῦτον (-η, -ο), πρόσεξε τούτους (-εσ, -α),
ἄκουσε ἐκεῖνον (-η, -ο), εἶδα ἐκείνους (-εσ, -α)·

III. οἱ ἐρωτηματικές : ποιός, ποιά, ποιό (Ν.Σ. § 97-99)

α) ὡς ὑποκείμενα τοῦ ρήματος, π.χ. ποιός (-α, -ο) μίλησε ;

β) ὡς ἄμεσα ἀντικείμενα τοῦ ρήματος, π.χ. ποιόν (-ά, -ὅ) θέλεις.

IV. οἱ ἀόριστες (Ν.Σ. § 100-111)

Ἔνας μία (μιά), ἕνα εἶτε ὡς ὑποκείμενα καὶ ἀντικείμενα εἶτε ὡς ἀόριστα ἄρθρα·

π.χ. ἀκούστηκε ἕνας θόρυβος, ἄκουσα ἕναν κρότο·

κάποιος, κάποια, κάποιο :

α) ὡς ὑποκείμενα τοῦ ρήματος : κάποιος πέρασε,

β) ὡς ἀντικείμενα τοῦ ρήματος : εἶδα κάποιον.

12. Ἡ ἐνεργητικὴ φωνὴ τῶν ρημάτων τῆς α' συζυγίας (βαρυτόνων).

Σχηματισμὸς τῆς ὀριστικῆς τοῦ ἐνεστώτα, τοῦ παρατατικοῦ καὶ τοῦ ἀορίστου καὶ τῆς προστακτικῆς τοῦ ἐνεστώτα καὶ τοῦ ἀορίστου.

Ὁρθογραφία τῶν ρημάτων μὲ καταληκτικὲς συλλαβὲς -ώνω, -αίνω, -ίζω.

13. Ἀπὸ τοὺς συνδέσμους θὰ διδαχτοῦν :

I. ὁ συμπλεκτικὸς καὶ (ἢ κι) :

α) στὴ σύνθετη πρόταση, ποὺ ἔχει περισσότερα ἀπὸ ἕνα ὑποκείμενα ἢ κατηγορούμενα·

π.χ. Ὁ Γιώργος καὶ ὁ Κώστας εἶναι ξαδέρφια (τὸ « καὶ » συνδέει ὑποκείμενα).

ἢ Ἄννα εἶναι προσεχτικὴ καὶ ἐργατικὴ (τὸ « καὶ » συνδέει κατηγορούμενα)·

β) στὴ σύνδεση προτάσεων κατὰ παράταξη :

π.χ. ὁ δάσκαλος ὑπαγορεύει καὶ οἱ μαθητὲς γράφουν·

II. οἱ ἀντιθετικοὶ ἀλλά, μὰ, ὅμως, στὴ σύνδεση προτάσεων κατὰ παράταξη.

π.χ. σὲ φώναξα, ἀλλά δὲν ἄκουσες·

εἶναι ψηλός, μὰ δὲν ἔχει δύναμη·

γράφει ὥραϊα, δὲν προσέχει ὅμως στὴν ὀρθογραφία·

III. ὁ διαζευκτικὸς ἢ στὴ σύνδεση προτάσεων κατὰ παράταξη·

π.χ. θά ἔρθης στό σπίτι μου ἢ δέ θά ἔρθης ;

Ἐπί τῷ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚῸ

Ἐπανάληψη ὄσων διδάχτηκαν στίς δύο προηγούμενες τάξεις.

Ἡ σύνθετη πρόταση (μέ δύο ἢ περισσότερα ὑποκείμενα ἢ κατηγορούμενα).

Σύνδεση προτάσεων κατά παράταξη (μέ συμπλεκτικούς, ἀντιθετικούς καί διαζευκτικούς συνδέσμους)·

π.χ. ὁ Τάκης γράφει **καί** ἡ Θάλεια ζωγραφίζει (συμπλεκτικός σύνδ.)·
χθές ἦταν συννεφιά, **ἀλλά** δέν ἔβρεξε (ἀντιθετικός σύνδ.)·
θά ἔρθης νά παίξουμε **ἢ** θά φύγης ; (διαζευκτικός σύνδ.).

Ἐπί τῷ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚῸ

Ἐπανάληψη ὄσων διδάχτηκαν στήν προηγούμενη τάξη.

Ἐποκοριστικά σέ : - ούλης - άκης, - ούλι (καί - ούλικο).

Μεγεθυντικά σέ : - αρος, - άρα (παιδαρος, φωνάρα).

Δ'. Τ Α Ξ Η

Ἐπί τῷ ΦΘΟΓΓΟΛΟΓΙΚῸ

Σύνδεση μέ ὅσα διδάχτηκαν στήν προηγούμενη τάξη. Ἐπανάληψη τῶν σπουδαιότερων ἀπό αὐτά.

Διάκριση τῶν συμφώνων σέ στιγμιαία καί ἔξακολουθητικά.

Τό εὐφωνικό ν. Πότε διατηρεῖται καί πότε ὄχι. Ἐσκηση μέ σχετικά παραδείγματα· π.χ. εἶδα τόν παπού, ἔδεσα τό σκύλο.

Ἐ συλλαβισμός γενικά.

Συλλαβισμός δύο ἀνόμοιων ἢ τριῶν συμφώνων ἀνάμεσα σέ φωνήεντα. Ἐ χρόνος τῶν συλλαβῶν. Βραχύχρονα, μακρόχρονα καί δίχρονα φωνήεντα. Ἐ χρόνος τῶν δίψηφων φωνηέντων (ου, αι, ει, οι, υι) καί τῶν συνδυασμῶν (αυ, ευ).

Τονισμός τῆς παραλήγουσας.

Ἐ ἄλλες δασυνόμενες λέξεις.

Οἱ ἔγκλιτικές λέξεις (συστηματική διδασκαλία τους κατά τή διδασκαλία τῶν ἀντωνυμιῶν).

Ἐ τὰ σημεῖα στίξεως καί τὰ ὀρθογραφικά σημάδια :

ὁ ἀπόστροφος, ἡ διπλή τελεία, ἡ παύλα, τὰ εἰσαγωγικά.

Ἐκ τῶν φθογγικῶν πάθῃ :

ἡ ἔκθλιψη (τοῦ οὐρανοῦ = τ' οὐρανοῦ, τὸ ἄλλο = τ' ἄλλο κ.ἄ.).

Ἐκ τῶν ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΩΝ :

1. Σύνδεση μὲ ὅσα διδάχτηκαν στὴν Γ' τάξη.

2. **Οὐσιαστικά** συγκεκριμένα καὶ ἀφηρημένα, κύρια καὶ κοινά, καθὼς καὶ οὐσιαστικά περιληπτικά (ἐλαιώνας, λαὸς κ.ἄ.)

Διάκριση τοῦ κύριου ὀνόματος ἀπὸ τὸ ἐπίθετο, ποῦ παράγεται ἀπ' αὐτό, κυρίως σὲ ὅ,τι ἔχει σχέση μετὰ τὸ πρῶτο γράμμα τους·

π.χ. Ἑλληνας - ἐλληνικός (κεφαλαῖο - μικρό).

Κλίση οὐσιαστικῶν :

α) ἀρσενικῶν ἀνισοσύλλαβων σὲ **-ας, -ης, -ές** καὶ **-ούς,**

β) θηλυκῶν σὲ **ω** καὶ ἀνισοσύλλαβων σὲ **-α** καὶ **-ου** καὶ

γ) οὐδετέρων σὲ **-μα** καὶ **-ιμο** (σιμο, ξιμο, ψιμο), σύμφωνα μὲ ὅσα λεπτομερειακὰ ἔχουν ἐκτεθῆ στὰ σχετικὰ μὲ τὴν κλίση τῶν οὐσιαστικῶν στὴν Γ' τάξη (δηλ. ὀργανικὴ ἔνταξη τῶν διαφορῶν πτωτικῶν τύπων μέσα στὴν πρόταση καὶ πάντα σχετικὰ μὲ τὴ λειτουργικότητά τους).

Ὁρθογραφία τῶν συνηθέστερων οὐσιαστικῶν σὲ **-ώτης, -ιά, -ία, -ότητα, -οσύνη, -ιο, -ίδι, -όνι.**

3. **Ἐπίθετα** σὲ **-ος, -ιά, -ό, -ής -ιά, -ί** καὶ **-ης, -α, -ικο,** σύμφωνα μὲ ὅσα ἔχουν ἐκτεθῆ γιὰ τὴ σχετικὴ ὕλη τῆς Γ' τάξεως.

Τὸ ἐπίθετο ὡς ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς τοῦ οὐσιαστικοῦ π. χ. ὁ γαλανὸς οὐρανός, ἡ γαλάζια θάλασσα, τὸ ψηλὸ βουνό.

Συμφωνία τοῦ ἐπιθετικοῦ προσδιορισμοῦ μὲ τὸ προσδιοριζόμενον οὐσιαστικὸ στὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτώση, ὡς συμπέρασμα πολλῶν σχετικῶν παραδειγμάτων.

Σχηματισμὸς τοῦ **σχετικοῦ ὑπερθετικοῦ** ἀπὸ τὸ μονολεκτικὸ ἢ περιφραστικὸ συγκριτικὸ, μὲ πρόταξη τοῦ ἄρθρου (ὁ ψηλότερος, ὁ πιὸ ψηλός).

Ὁρθογραφία τῶν ἐπιθέτων σὲ **-ηρός, -ερός, -ίσιος, -ιστικός -ωτός.**

4. **Ἐκ τῶν ἀριθμητικῶν θὰ διδασχτοῦν :** τὰ πολλαπλασιαστικά καὶ τὰ περιληπτικά (οὐσιαστικά). Συμπλήρωση τῶν τακτικῶν.

5. Ἐπὶ τὶς ἀντωνυμίες

α) οἱ **προσωπικές**, μὲ κάποια ἐμφαση στοὺς ἀδύνατους τύπους :

I. ὡς ἄμεσα ἀντικείμενα· π.χ. **σὲ** εἶδα·

II. ὡς ἔμμεσα ἀντικείμενα· π.χ. **σοῦ** ἔδωσα τὸ βιβλίον·

β) οἱ **κτητικές** :

I. ἀπὸ τοὺς ἀδύνατους τύπους τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας, ὡς γενικὲς κτητικὲς μέσα στὴν πρόταση·

π.χ. τὸ τετράδιόν **μου**, ἡ μητέρα **σου**, τὸ παιγνίδι **της** (Ν.Σ. § 79-86)·

II. οἱ σύναρθρες καὶ οἱ ἄναρθρες κτητικὲς ἀντωνυμίες σὲ περιπτώσεις ἐμφάσεως ἢ ἀντιδιαστολῆς·

π.χ. θέλω τὸ **δικό μου** βιβλίον, αὐτὸ τὸ βιβλίον εἶναι **δικό σου** (Ν.Σ. § 94)·

γ) οἱ **δεικτικές** : **τέτοιος, τέτοια, τέτοιο** (ὡς κατηγορούμενα ἢ ἐπιθετικοὶ προσδιορισμοὶ) καὶ **τόσος, τόση, τόσο** (ὡς ἐπιθετικοὶ προσδιορισμοὶ καὶ ἐπιφωνηματικά)·

π.χ. **τέτοιος** ἦταν ὁ Γιάννης (κατηγορούμενο)·

τέτοιους ἦρωες γεννᾷ ἡ Ἑλλάδα (ἐπιθ. προσδιορισμός)·

πῆρα **τόσα** χρήματα, ὅσα ἔδωσα (ἐπιθ. προσδιορισμός)·

ἦρθε **τόσος** κόσμος ! (ἐπιφωνηματικά) (Ν.Σ. § 87-92)·

δ) οἱ **ἀναφορικές** : ὁ **ὁποῖος, ἡ ὁποία, τὸ ὁποῖο-ὅποιος, ὅποια, ὅποιο-ὅσος, ὅση, ὅσο** καὶ τὰ ἄκλιτα **ὅ,τι καὶ πού**.

Ἡ χρῆση τους στὴν εἰσαγωγή δευτερευουσῶν ἀναφορικῶν προτάσεων, ὁ πνευματισμός τους (Ν.Σ. § 112-122)·

ε) οἱ **ἐρωτηματικές** : **πόσος, πόση, πόσο** καὶ τὸ ἄκλιτο **τί** (Ν.Σ. § 97-99)·

στ) οἱ **ἀόριστες** : **κανένας, καμιά, κανένα-μερικοί,μερικές, μερικὰ-κάτι, κατιτί-τίποτε - κάμποσος, κάμποση, κάμποσο - καθένας, καθεμιά καθένα-ἄλλος, ἄλλη, ἄλλο** καὶ τὰ ἄκλιτα **κάθε, καθετί** (Ν.Σ. § 100-111)·

6. Ἐπὶ τὰ ρήματα :

ἡ ἐνεργητικὴ φωνὴ τῶν ρημάτων τῆς α' συζυγίας (βαρυτόνων)·

Σχηματισμὸς τῆς ὀριστικῆς τῶν περιφραστικῶν χρόνων·

Τὰ βοηθητικά ρήματα **ἔχω καὶ εἶμαι**·

Ἡ ὑποτακτικὴ στὴ χρῆση τῆς σὲ τελικὲς προτάσεις·

Τὸ ἀπαρέμφατο· Ἡ μετοχὴ (ἐπιρρηματικά ὡς τροπικὸς προσδι-

ορισμός, π.χ. ἦρθε **τρέχοντας**). (Ν.Σ. § 210 κ.έ.).

Ἡ παθητικὴ φωνὴ τῶν ρημάτων τῆς α' συζυγίας.

Γραμματικοὶ σχηματισμοὶ καὶ διαχωρισμὸς τοῦ θέματος ἀπὸ τὴν κατάληξη.

Διαχωρισμὸς καὶ ἄσκηση στὴν ὀρθογραφία τῶν καταλήξεων :

α) τῶν ἐνεργητικῶν ρημάτων, ποὺ λήγουν σὲ - **με** (δέχονται μπροστὰ τὸ ἐμεῖς), ἀπὸ τὰ παθητικά, ποὺ λήγουν σὲ - **μαι** (δέχονται μπροστὰ τὸ ἐγώ),

β) τῶν ἐνεργητικῶν ρημάτων σὲ - **τε** (δέχονται μπροστὰ τὸ ἐσεῖς) ἀπὸ τὰ παθητικά σὲ - **ται** (δέχονται μπροστὰ τὸ αὐτός, - ἡ, - ὅ).

Ὁρθογραφία τῶν ρημάτων σὲ : - **αύω** - **άβω**, **εύω** - **έβω**, - **έρνω**.

7. Ἀπὸ τὰ ἐπιρρήματα :

τὰ τοπικά, τὰ χρονικά, τὰ τροπικά, τὰ ποσοτικά, τὰ βεβαιωτικά καὶ τὰ ἀρνητικά, ὡς ἐπιρρηματικοὶ προσδιορισμοί, (Ν.Σ. § 148).

Ὁρθογραφία τῶν ἐπιρρημάτων σὲ - **ως**, - **ῶς**, - **ω**, - **ίς**, - **ῆς**.

8. Οἱ προθέσεις **μέ**, **σέ**, **γιά**, **ἀπό**, ὡς ἐμπρόθετοι προσδιορισμοὶ τῶν ρημάτων (Ν.Σ. § 134, 135, 138, 142) :

α) **μέ** : I. ὅταν φανερώνη « μαζί », συνύπαρξη· π.χ. ὁ Πέτρος ἦρθε **μέ τὴ μητέρα του**.

II. ὅταν φανερώνη ὅ,τι καὶ οἱ μετοχές : κρατώντας, φέρνοντας· π.χ. **ἐμπρὸς πηγαίνει ὁ παπὰς μέ τὸ σταυρὸ στὸ χέρι**.

III. ὅταν φανερώνη τὸ μέσο ἢ ὄργανο π.χ. **ταξιδέψαμε μέ τὸ τραῖνο**.

β) **σέ** : I. ὅταν φανερώνη κατεύθυνση (συχνὰ μέ τὸ ἄρθρο. Τότε ἐνώνεται μαζί του καὶ χάνει τὸ ε : στὸν, στὴν κ.λπ.)·

π.χ. γύρισε τὰ μάτια του **σέ μένα** ἔφυγε καὶ πῆγε **στὸ σπίτι του**.

II. ὅταν φανερώνη θέση, διαμονή· π.χ. μένομε **στὴν Ἀθήνα**.

γ) **γιά** : ὅταν φανερώνη :

I. σκόπιμη κατεύθυνση· π.χ. ἔφυγε **γιά τὸ χωριό του**.

II. σκοπὸ (συχνὰ βραχυλογικά)· π.χ. πῆγα **γιά νερό**.

δ) **ἀπό**, ὅταν φανερώνη : ἀπομάκρυνση, ἀφετηρία, προέλευση, καταγωγή· π.χ. ἔφυγε μακριὰ **ἀπὸ τὴ φωτιά**. **ξεκίνησα ἀπὸ τὸ χωριό**· **σὺκα ἀπὸ τὴν Κύμη**· **σφουγγαράς ἀπὸ τὴν Κάλυμνο**.

9. Ἀπὸ τοὺς συνδέσμους :

α) οἱ **συμπλεκτικοὶ** (ἀφοῦ ἐπαναληφθοῦν καὶ ὅσοι διδάχτηκαν στὴν Γ' τάξη) : **οὔτε, μήτε, οὐδέ, μηδὲ** σὲ ἀποφατικές προτάσεις **μέ**

σημασία α) συμπλεκτική, β) προσθετική ή επιδοτική
 π.χ. α) Δὲν ἔφερε βιβλία οὔτε τετράδια. β) Οὔτε ἔπαιξε οὔτε γελοῦσε
 (Ν.Σ. § 224-227 καὶ 282)·

β) ὁ διαχωριστικός εἶτε στή σύνδεση προτάσεων κατὰ παράταξη (Ν.Σ. § 232)·

γ) οἱ ἀντιθετικοὶ (ἀφοῦ ἐπαναληφθοῦν καὶ ὅσοι διδάχτηκαν στήν Γ' τάξη): παρά, ὡστόσο, ἐνῶ, ἄν καί, μονολότι, μόνο, στήν ἀντιθετική σύνδεση προτάσεων καὶ παράταξη· (Ν. Σ. § 228-230, 282 Η, ΛΖ, ΟΒ, ΟΓ)·

δ) Οἱ εἰδικοί: ὅτι, πῶς, πού, πού εἰσάγουν δευτερεύουσες εἰδικές προτάσεις ὡς συμπλήρωμα (ἀντικείμενο) τῆς ἔννοιας τοῦ ρήματος· π.χ. Ἔμαθα πῶς ἦρθε ὁ θεῖος σου (Ν.Σ. § 238 - 240)·

Διάκριση τοῦ εἰδικοῦ συνδέσμου πῶς ὑπό τὸ τροπικὸ ἐπίρρημα πῶς·

ε) οἱ χρονικοὶ: ὅταν, ἀφοῦ, πρὶν, μόλις, προτοῦ, σάν, πού εἰσάγουν δευτερεύουσες χρονικές προτάσεις·

Θὰ ἐπιστηθῆ ἡ προσοχή στήν ἔγκλιση (ὑποτακτική), μὲ τὴν ὁποία παρουσιάζεται τὸ ρῆμα στὶς προτάσεις αὐτὲς (ὅταν ἔρθης, ἀφοῦ πάρης, πρὶν ξημερώση, μόλις ἀκούσης, προτοῦ φύγης, σάν φύγης, κ.λπ.) (Ν.Σ. § 261 - 263)·

στ) οἱ αἰτιολογικοὶ: γιατί, διότι, ἐπειδή, πού εἰσάγουν δευτερεύουσες αἰτιολογικές προτάσεις (Ν.Σ. § 241 - 243)·

ζ) οἱ ὑποθετικοὶ: ἄν, (ἐάν), πού εἰσάγουν δευτερεύουσες ὑποθετικές προτάσεις (μὲ τὸ ρῆμα σὲ ὑποτακτική) (Ν.Σ. § 244, 251)·

η) οἱ τελικοὶ: νά, γιά νά, πού εἰσάγουν δευτερεύουσες τελικές προτάσεις (μὲ τὸ ρῆμα σὲ ὑποτακτική) (Ν.Σ. § 254 - 255)·

θ) ὁ συγκριτικός: παρά (Ν.Σ. § 282 4 Γ2) :

«Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά...».

10. Τὰ προτρεπτικά μόρια ἄς καὶ γιά.

11. Ἐπὶ τὰ ἐπιφωνήματα (ἀφοῦ ἐπαναληφθοῦν ὅσα διδάχτηκαν) τὰ μπά, ἀλί, ἀλίμονο, ἔ, μακάρι, εἶθε, μπράβο, εὐγε, ἄντε (Ν.Σ. § 282Α, Ζ, ΚΣΤ, Λ, Ξ, ΟΔ, ΟΖ5)·

Ἐπὶ τὸ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ

Ἐπὶ τοὺς ὀνομαστικούς ὁμοίωτους προσδιορισμούς οἱ ἐπιθετικοί.

Σύνδεση με ὅσα διδάχτηκαν σχετικὰ με τὰ ἐπίθετα.

Οἱ ἐπιρρηματικοὶ καὶ οἱ ἐμπρόθετοι προσδιορισμοί.

Ἐσωτερικὴ ἢ καθ' ὑπόταξιν σύνδεση προτάσεων με εἰδικούς, αἰτιολογικούς, ὑποθετικούς, τελικούς καὶ χρονικούς συνδέσμους καὶ ἀναφορικές ἀντωνυμίες (Ν.Σ. § 238 κ.έ.).

Διάκριση ἀνάμεσα στὴν κύρια καὶ τὴ δευτερεύουσα πρόταση. Χρήση τοῦ κόμματος στὶς περιπτώσεις ποὺ ἡ δευτερεύουσα πρόταση δὲν ἀποτελεῖ ἀντικείμενο τοῦ ρήματος τῆς κύριας προτάσεως.

Ἄπο τὸ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟ καὶ τὴ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Ἐποκοριστικά (ἐπανάληψη). Λοιπὰ ὑποκοριστικά : - **ἄκος** (φι-λαράκος), -**όπουλο-οπούλα** (βοσκόπουλο - βοσκοπούλα) κ.ἄ.

Μεγεθυντικά σὲ - **άρα** (φωνάρα, φετάρα), -**αρος** (παιδαρος).

Ὁμώνυμα (ὁμόηχες λέξεις), π.χ. κλῆμα-κλίμα κ.λπ.

Παράγωγα ἔθνη σὲ -**ίτης**, -**ωτης** -**ιώτης** (Ἀραχωβίτης, Μωραίτης, Σουλιώτης, Ἡπειρώτης). Ὄρθογραφικὴ ἄσκηση σὲ ὅλα τὰ ἀνωτέρω. Ἄπλὰ σχήματα λόγου, ὅπως εἶναι ἡ παρομοίωση, ἡ μεταφορὰ (σὰ λιοντάρι, **σερνόταν** στὸ δρόμο **σὰ φίδι**).

Ε΄ Τ Α Ξ Η

Ἄπο τὸ ΦΘΟΓΓΟΛΟΓΙΚΟ

Σύνδεση με ὅσα διδάχτηκαν στὶς δύο προηγούμενες τάξεις κι ἐπανάληψη ὧσων ἀπ' αὐτὰ κρίνονται ἀπαραίτητα γιὰ τὴν καλύτερη ἀφομοίωση τῆς νέας ὕλης.

Διάρθρωση τῶν συμφώνων σὲ χειρικά, ὀδοντικά, συριστικά, λαρυγγικά (οὐρανικά), γλωσσικά καὶ ρινικά. Τὸ εὐφωνικὸ ν συστηματικότερα.

Τὰ ἄφωνα γράμματα.

Συλλαβισμὸς τῶν σύνθετων λέξεων.

Ἡ θέσει μακρόχρονη συλλαβή.

Ἄπο τὰ σημεῖα στίξεως καὶ τὰ ὀρθογραφικά σημάδια :

ἡ ἐπάνω τελεία, ἡ παρένθεση, τὰ ἀποσιωπητικά, ἡ διπλὴ παύλα, ἡ ὑποδιαστολή.

Οί σπουδαιότερες από τις χρησιμοποιούμενες στην καθημερινή ζωή συντομογραφίες.

Ἐκ τῶν πάθων φωνηέντων :

ἡ συνεκφώνηση, ἡ συνίζηση, ἡ συναίρεση, ἡ ἀφαίρεση.

Ἐκ τῶν πάθων τῶν συμφώνων :

ἀποβολή καί ἀνάπτυξη τοῦ γ ἀνάμεσα σέ φωνήεντα.

Ἐκ τῶν ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΩΝ

Σύνδεση μέ ὅσα διδάχτηκαν στίς δύο προηγούμενες τάξεις.

1. Τά μέρη τοῦ λόγου. Διάκρισή τους σέ κλιτά καί ἄκλιτα.
2. Τό θέμα, ὁ χαρακτήρας, ἡ κατάληξη.
3. Ὁ πληθυντικός τῶν οἰκογενειακῶν ὀνομάτων. Κλίση ἰδιόκλιτων ἀρσενικῶν σέ **-έας**.
4. Θηλυκά ἀρχαιοκλιτα σέ **-η** καί **-ος** (ἡ τάξη, ἡ εἴσοδος).
5. Οὐδέτερα σέ **-ος, -ας, -ον (-οντος), -αν, -εν, -ύ**.
6. Ἐκ τῶν ἀνώμαλα ἐπίθετα : τὸ **πολύς, πολλή, πολύ**.
7. Τά ἀνώμαλα καί τὰ ἔλλειπτικά παραθετικά. Ἐπίθετα χωρίς παραθετικά.
8. Ἐκ τῶν ἀντωνυμίες : οἱ ἰδιόπαθες, οἱ ὀριστικές, ἡ ἀόριστη **δεῖνα** καί **τάδε**.

9. Ἐκ τῶν ῥήματα :

τὸ ἐνεστωτικό καί τὸ ἀοριστικό θέμα :

ἡ αὐξηση, ἡ ἐσωτερική αὐξηση :

τά ῥήματα τῆς β' συζυγίας.

Διάκριση τῆς μετοχῆς τοῦ ἐνεστώτα τῶν ῥημάτων τῆς α' συζυγίας (σέ **-όντας**) ἀπό τὴ μετοχὴ τοῦ ἐνεστώτα τῶν ῥημάτων τῆς β' συζυγίας (σέ **-ώντας**).

Διαίρεση τῶν ῥημάτων σύμφωνα μέ τὸ ἐνεστωτικό θέμα τους (σέ φωνηεντόληκτα, χειλικόληκτα κ.λπ.).

10. Τά παραθετικά τῶν ἐπιρρημάτων.

11. Ἐκ τῶν συνδέσμων :

α) οἱ συμπερασματικοί :

λοιπόν, ὥστε, ἄρα, ἐπομένως (πού εἰσάγουν συμπέρασμα) :

π.χ. Εἶναι τόσο δυνατός, **ὥστε** κανένας δὲν τολμᾷ νὰ τὰ βάλῃ μαζί του :

β) ὁ ἐπεξηγηματικός : **δηλαδή**· π.χ. Εἶναι πλούσιος, **δηλαδή** ἔχει πολλά χρήματα·

γ) οἱ διστακτικοί : **μή(ν), μήπως** (πού εἰσάγουν δευτερεύουσες ἐνδοιαστικὲς προτάσεις)· π.χ. Φοβᾶται νὰ βγῆ ἔξω, **μήπως** κρυώση.

12. Τὸ ὀρκωτικὸ μόριο : **μά**.

Ἐπὶ τὸ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ

Σύνδεση μὲ ὅσα διδάχτηκαν στὶς δύο προηγούμενες τάξεις.

1. Ἡ ἔλλιπὴς πρόταση :

α) σχετικὰ μὲ τὸ ὑποκείμενο· π.χ. Φεύγω γιὰ ταξίδι (ἐνν. ἐγώ)·

β) σχετικὰ μὲ τὸ ρῆμα· π.χ. Ὡρα νὰ φεύγουμε (ἐνν. εἶναι)·

γ) σχετικὰ μὲ τὸ κατηγορούμενο· π.χ. Ὁ ἕνας εἶναι καλός, ὁ ἄλλος δὲν εἶναι (ἐνν. καλός).

2. Δευτερεύουσες προτάσεις : α) ἀποτελεσματικὲς (καὶ συμπερασματικὲς), β) ἐνδοτικὲς ἢ παραχωρητικὲς καὶ γ) ἐνδοιαστικὲς (Ν.Σ. § 260, 234, 252-253, 273 - 276)·

π.χ. ἀποτελεσματικὴ : Μὲ γέλασε τόσες φορές, ὥστε νὰ μὴν τὸ πιστεῦω·

συμπερασματικὴ : Ὁ Τάσος ἀρρώστησε, **ἄρα** (συνεπῶς, ἐπομένως) δὲ θὰ ἔρθη στὴν ἐκδρομὴ·

ἐνδοτικὴ ἢ παραχωρητικὴ : Ἦρθε, **ἂν καὶ** δὲν μποροῦσε (εἰσάγονται μὲ ἀντιθετ. συνδέσμους)·

ἐνδοιαστικὴ : Φοβήθηκα **μὴν** πέσω. « Τί ἔχω ἀδερφὸ στὴν ξενιτειά, **μὴ** λάξη καὶ περάση ». Ἔτρεμε ἀπὸ φόβο, **μήπως** τὸν ἀνακαλύψουν.

3. Ἡ μετοχὴ (τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου) :

α) ὡς ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς (μὲ τὸ ἄρθρο μπροστά),

π.χ. **ἡ φουρτουνιασμένη** θάλασσα·

β) ὡς κατηγορούμενο, π.χ. τὸ πουλάκι ἦταν **τρομαγμένο**.

4. Χρῆση καὶ ἄλλων συνδετικῶν ρημάτων, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ εἶμαι, ὅπως : γίνομαι, φαίνομαι, ὀνομάζομαι, διορίζομαι κ.ἄ. Ἐναγνώριση τοὺς σὲ σχετικὲς προτάσεις καὶ χρῆση τοὺς μέσα στὸ λόγο.

Ἐπὶ τὴ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Τὰ **ὁμόνυμα** (ἐπανάληψη), τὰ **συνώνυμα**.

1. Μερικά από τα **σχήματα λόγου**, που αναφέρονται στην ύλη της ΣΤ' τάξεως, από τα συχνότερα απαντώμενα. Κυρίως τά : παρομοίωση, μεταφορά, αντίθεση.

2. **Παράγωγα ἔθνικα** : τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ περιεχόμενα στὴ γραμματικὴ καὶ εὐκαιριακά.

Παράγωγα ἐπαγγελματικά (ἄλευρι - ἄλευράς, ἀποθήκη - ἀποθηκάριος κ.λπ.).

Τὰ συχνότερα ἀπαντώμενα **παράγωγα ἐπίθετα** ἀπὸ οὐσιαστικά (πείσμα - πεισματάρης, μαλλι-ινος κ.λπ.) καὶ ἐπίθετα (ἄγριος - ἀγριωπός). Ὁρθογραφικὴ ἄσκηση στὶς καταλήξεις.

ΣΤ' ΤΑΞΗ

Ἀπὸ τὸ ΦΘΟΓΓΟΛΟΓΙΚΟ

1. Σύνδεση μὲ ὅσα διδάχτηκαν στὴν Ε' τάξη κι ἐπανάληψη τῶν σπουδαιότερων ἀπ' αὐτά.

2. Ἀνακεφαλαίωση τῶν κανόνων τοῦ τονισμοῦ καὶ τοῦ συλλαβισμού. Μνεΐα τῶν κανόνων γιὰ τὴ χρῆση τῆς βαρείας.

3. Ἡ χρῆση τῆς παραγράφου (ὄχι μὲ πρόταξή της σὲ τμήματα συνεχοῦς λόγου, ἀλλὰ μὲ ἄσκηση στὴν ὑποδιαίρεση κειμένων σὲ τμήματα, ἀνάλογα μὲ τὴ νοηματικὴ τους διάρθρωση).

4. Ἀπὸ τὰ πάθη φωνηέντων : ἡ κράση, ἡ συγκοπὴ καὶ ἡ ἀποκοπή. Ἡ ἀποβολή, ἡ πρόταξη καὶ ἡ ἀλλαγὴ τῶν ἀρχικῶν φωνηέντων.

5. Ἀπὸ τὰ πάθη συμφῶνων : οἱ ἀλλαγές στὰ συμφωνικά συμπλέγματα.

Ἀπὸ τὸ ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΟ

1. Σύνδεση μὲ ὅσα διδάχτηκαν στὴν Ε' τάξη.

2. Σύνταξη ἀνακεφαλαιωτικῶν πινάκων οὐσιαστικῶν κατὰ κατηγορίες, μὲ βάση τίς καταλήξεις καὶ τίς καταληκτικὲς συλλαβές τους.

3. Ὁ τονισμὸς τῆς γενικῆς τῶν προπαροξυτόνων οὐσιαστικῶν καὶ ἐπιθέτων.

4. Οὐσιαστικά ἀνόμαλα (ἄκλιτα, ἔλλειπτικά, διπλόκλιτα, διπλόμορφα, διπλοκατάληκτα).

5. Ἐλλειπτικά ἐπίθετα.

6. Παραθετικά μετοχῶν.
7. Ἀραβικά ψηφία, ἑλληνικά καί (ὡς τὸ 100) λατινικά σημεῖα τῶν ἀριθμῶν.
8. Πίνακας συσχετικῶν ἀντωνυμιῶν.
9. Τὰ ἀποθετικά ρήματα.
10. Τὰ μεταβατικά καὶ τὰ ἀμετάβατα ρήματα.
- ἽΟ σιγματικὸς καὶ ὁ ἄσιγμος ἀόριστος. Διπλοὶ ἀόριστοι.
- ἽΑνωμαλίες στὸ σχηματισμὸ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου.
- ἽΑνωμαλίες στὸ σχηματισμὸ τῶν ἐγκλίσεων τοῦ ἄσιγμου ἀορίστου.
- ἽΑνωμαλίες στὸ σχηματισμὸ τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου καὶ τῆς μετοχῆς τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου.
- ἽΟ δεῦτερος παθητικὸς ἀόριστος.
- ἽΑνωμαλίες καὶ διπλὲς παθητικὲς μετοχές.
- ἽΗ ὀρθογραφία τῆς μετοχῆς τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου (με ἕνα ἢ με δύο μ).
- ἽΕλλειπτικά, ἀπρόσωπα καὶ ἀνώμαλα ρήματα.
- ἽΑνακεφαλαίωση καὶ καταληκτικὲς συλλαβὲς τῶν ἐπιρρημάτων.
- Οἱ ἀπαρχαιωμένες προθέσεις α) σὲ ἀπλή πρόταξη, κυρίως ὡς ἐμπρόθετοι προσδιορισμοί, β) σὲ σύνθεση με ἄλλες λέξεις.
13. Οἱ σύνδεσμοι μέσα στὸ λόγο (ποιοὶ καὶ πότε συνδέουν προτάσεις κατὰ παράταξη καὶ ποιοὶ καὶ πότε καθ' ὑπόταξη) (Ν.Σ. § 219 κ.έ.).

ἽΑπὸ τὸ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ

1. Σύνδεση με ὅσα διδάχτηκαν στὴν Ε' τάξη.
2. Θὰ ἐπιχειρηθῆ μιὰ συστηματικότερη ἀνάλυση τῶν προτάσεων καὶ τοῦ λόγου, γενικά, ἀνάλογα με τὸ περιεχόμενό τους.
Θὰ ἐπιδιωχθῆ νὰ κατανοήσουν οἱ μαθητὲς πῶς εἰσάγονται οἱ προτάσεις στὸ λόγο μας καὶ τὶ γραμματικὲς καὶ ὀρθογραφικὲς συνδέσεις ἔχει ὁ τρόπος εἰσαγωγῆς.
Παραδείγματα : ἡ ἐρωτηματικὴ πρόταση σὲ ἀντιδιαστολὴ με τὴν καταφατικὴ καὶ ἀποφατικὴ καὶ ἡ πλάγια ἐρώτηση : π.χ.
Ποιὸς θέλει μῆλα :
Πῶς τὰ πέρασες : Μὴ ρωτᾷς πῶς τὰ πέρασα.
Μοῦ εἶπαν πῶς τὰ πέρασες καλά.
3. ἽΕπίσης πρέπει νὰ κατανοήσουν τὴν ἀνάγκη συμφωνίας τοῦ ὑποκειμένου με τὸ ρῆμα καὶ τὸ κατηγορούμενο, ἀκόμη καὶ σὲ προτά-

σεις που το υποκείμενο και το κατηγορούμενο αποτελούνται από ολόκληρες προτάσεις. Παραδείγματα : **“Οποιος έχει χρήματα είναι πλούσιος. ‘Ο Τάκης είναι ο καλύτερος μαθητής της τάξεως** (κατηγορούμενο). **Τὴν εἶδα τὴν Ξανθούλα, τὴν εἶδα** ψὲς ἀργά (συμφωνία πτωτική κ.λπ.). (Σχετικά Βλέπε Ν.Σ. § 13-17, 28, 35 κ.έ.).

4. Τέλος θὰ γίνῃ ἐργασία ἐπάνω στὰ ρήματα ἀνάλογα μὲ τὴ διάθεση καὶ τὴ σημασία τους.

Ἰδιαιτέρα θὰ δουλευτοῦν :

τὰ ἐνεργητικά, τὰ μέσα καὶ τὰ παθητικά (Ν.Σ. § 151 - 168)·

τὰ ἐνεργητικά μεταβατικά καὶ ἀμετάβατα ρήματα (Ν.Σ. § 151 κ.έ.).

τὰ μέσα αὐτοπαθῆ καὶ ἀλληλοπαθῆ ρήματα (Ν.Σ. § 157 κ.έ.)·

π.χ. αὐτοπαθῆ : ντύνομαι, χτενίζομαι, κ.ἄ..

ἀλληλοπαθῆ : μισοῦνται, χαϊδεύονται κ.ἄ.

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Κυριολεξία καὶ μεταφορά. (Ν.Σ. § 302-303 καὶ Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ ΟΕΔΒ, § 106).

Τὰ παρώνυμα καὶ τὰ ταυτόσημα (Μικρὴ Νεοελλ. Γραμμ. ΟΕΔΒ, § 108, 111). Τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ τὴν παραγωγή καὶ σύνθεση. Ὁρθογραφία καταλήξεων. Ἄσκηση σὲ πρακτικούς κανόνες καταλήξεων ρημάτων καὶ οὐσιαστικῶν, π.χ. -ικός, -ωτός, -άτος, -άκος, -ενω, -ίζω κ.λπ.

Ἄπὸ τὰ ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ

Ἡ παρομοίωση, ἡ ἀντίθεση, ἡ συνεκδοχή, ἡ μετωνυμία, ἡ ἀλληγορία, ἡ εἰρωνεία, ὁ εὐφημισμός, τὸ ὑπερβατό, τὸ χιαστό, ὁ κύκλος, τὸ ὁμοιοτέλεστο ἢ ὁμοιοκατάληκτο σχῆμα (εἶδη ὁμοιοκαταληξίας στὴν ποίηση), ἡ ἀναδιπλωση (ἢ παλλιλογία), ἡ περιφραση, ἡ ὑποφορά καὶ ἀνθοποφορά (ὅπως παρουσιάζεται στὰ δημοτικὰ τραγούδια), ἡ ὑπερβολή (Ν.Σ. § 295 κ.έ.). Ἀναγνώρισή τους μέσα στὰ λογοτεχνικά κείμενα καὶ χρῆση τους σὲ ἀπλὲς ἀσκήσεις καὶ στὰ γραπτὰ τῶν μαθητῶν (ἐκθέσεις κ.λπ.).

Παραδείγματα :

Παρομοίωση : Ἡ θάλασσα ἔλαμπε **σὰν ἀσῆμι**.

Ἀντίθεση (ἐξ ἀντιθέτου) :

Ἐσὺ τ' ὄραϊο μὲς στὰ **μεγάλα** ζήτησες
 κι ἐγὼ στὰ **ταπεινά** κι **ἀπορριμμένα**
 καὶ δούλεψες τὸν **μπροῦντζο** καὶ τὸ **μάρμαρο**
 κι ἄφησες τὸν **πηλὸ τῆς γῆς** σ' ἐμένα.
 Στὶς **ἀλπικὲς χιονοκορφὲς ἀνέβηκες**
 καὶ **στάθηκα** στὶς **λιόφωτες ραχοῦλες...**».

Συνεκδοχή (Χρησιμοποιοῦμε τὸ μέρος ἀντὶ γιὰ τὸ ὅλο, τὸ ἓνα ἀντὶ γιὰ πολλὰ κ.λπ.).

« **Τοῦρκος** τὸ τριγυρίζει χρόνους δώδεκα » (ἀντὶ Τοῦρκοι).

« Κάθε **κλαδὶ** καὶ κλέφτης » (ἀντὶ δέντρο).

« Ἔχει **λαγοῦ ποδάρι...** » (τρέχει γρήγορα, δηλ. χρησιμο-
 ποιοῦμε τὸ ὄργανο ἀντὶ γιὰ τὴν ἐνέργεια).

« Θὰ χρειαστῆ **νυστέρι** ». (ἀντὶ ἐγχείρηση).

Μετωνυμία (ἢ ὑπαλλαγή) : Διαβάζω Παλαμᾶ (ἀντὶ ποιήματα τοῦ Παλαμᾶ, χρησιμοποιοῦμε δηλ. τὸ ὄνομα τοῦ ποιητῆ ἀντὶ γιὰ τὸ ἔργο του). Τὸ θέατρο ξέσπασε σὲ χειροκροτήματα (ἀντὶ οἱ θεατῆς). Τόνε ζηλεύει ἡ χώρα (= οἱ κάτοικοι, δηλ. χρησιμοποιοῦμε αὐτὸ ποῦ περιέχει ἀντὶ γι' αὐτὸ ποῦ περιέχεται).

Ἄλληγορία (= μεγάλη καὶ τολμηρὴ μεταφορὰ). Τ' ἄσπρισε τὰ γένια του ὁ Ἅι-Νικόλας (= χιόνισε).

Εἰρωνεία : Πολὺ ἐξυπνος εἶναι ! (δηλ. πολὺ κουτός).

Εὐφημισμός : Εὐξείνος Πόντος (ἀντὶ : ἀφιλόξενος), γλυκάδι (= τὸ ξίδι).

Ἵπερβατό : Στὸν καταπράσινο ἤρθε τότε τὸν κῆπο (καταπρά-
 σινο κῆπο).

Χιαστό : « Μέρα καὶ νύχτα περπατεῖ Μέρα νύχτα
 νύχτα καὶ μέρα λέγει ». νύχτα μέρα

Κύκλος : « Ὁ καπετάνιος χάθηκε, πάει ὁ καπετάνιος ».

Ἀναδίπλωση : « Μὴ μοῦ μιᾶς, μὴ μοῦ μιᾶς ». « Ἀγάλια, ἀγά-
 λια γίνεται ». Τὰ παιδιά περπατοῦσαν παρές παρές.

Περίφραση : Ὁ γέρος τοῦ Μοριᾶ (= ἀντὶ Θ. Κολοκοτρώνης).

Ἵποφορὰ καὶ ἀνθυποφορὰ :

« Μῆνα σὲ γάμο ρίχνονται, μῆνα σὲ χαροκόπι ;

— Οὐδὲ σὲ γάμο ρίχνονται οὐδὲ σὲ χαροκόπι.

Ἕ Δέσπω κάνει πόλεμο...»

Ύπερβολή : «Σὰ δυὸ βουνὰ εἶναι οἱ πλάτες του, σὰν κάστρο ἢ κεφαλή του».

Βραχυλογία : (ἀπὸ κοινοῦ ἢ ἐξ ἀναλόγου) :

Ὁ Παῦλος εἶναι φτωχός, ὁ Πέτρος δὲν εἶναι (ἐνν. φτωχός).

Χλωμή κι ἀμίλητη μένει ἢ γριά κι ὄλοι τριγύρω (ἐνν. μένουν χλωμοὶ κι ἀμίλητοι).

(Κοίτα σχετικὰ καὶ στὴ «Νεοελληνικὴ Σύνταξη», τόμ. Β' στὶς ἀντίστοιχες παραγράφους :

Παρομοίωση (§ 282 ΡΔ,Ι), ἀντίθεση (299 Γ), συνεκδοχὴ (304 Α), μετωνυμία (304 Β), ἀλληγορία (304 ΣΤ), εἰρωνεία (304 ΔΒ), εὐφημισμὸς (304 Δγ), ὑπερβατὸ (295 Α), χιαστὸ (295 Γ), κύκλος (295 Δ), ἀναδίπλωση (301 Δ), περίφραση (301 Β) ὑποφορὰ καὶ ἀνθυποφορὰ (301 Ι), ὑπερβολὴ (304 Ε), βραχυλογία (299) καὶ στὴ Γραμματικὴ Βαμβούλη - Ζούκη, Συντακτ. § 65-77).

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Ἡ συντομογραφία Ν.Σ., ποὺ ἀναγράφεται στὸ τέλος ὀρισμένων παραγράφων τοῦ σχεδίου προγράμματος ὑποδηλώνει τὸ βιβλίο «ΝΕΟ-ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΥΝΤΑΞΙΣ» τοῦ Ἀχ. Τζαρτζάνου καὶ οἱ ἀριθμοί, ποὺ σημειώνονται δίπλα τῆς, φανερώνουν τὴ σελίδα τοῦ βιβλίου, στὴν ὁποία ὁ διδάσκων θὰ βρῆ τὸ συντακτικὸ φαινόμενο ἀναλυτικότερα ἀναγραμμένο καὶ μὲ περισσότερα παραδείγματα.

II. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ (ΟΔΗΓΙΕΣ)

A. ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΕΑΣ ΥΛΗΣ

1. Ἡ ἀνάγκη συντάξεως νέου ἀναλυτικοῦ προγράμματος γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς Γραμματικῆς στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο προέκυψε ἀπὸ τὴν πρόβλεψη τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ Ν.Δ. 56/1974 (Φ.Ε.Κ. 258, τ. Α') «περὶ ἐπανακρίσεως ἐγκεκριμένων διδακτικῶν βιβλίων κ.λπ.», σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο : «ἡ συντεταγμένη καὶ ἄνευ ἰδιοματισμῶν δημοτικὴ, ὡς ἔχει διαμορφωθῆ εἰς πανελλήνιον ἐκφραστικὸν ὄργανον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῶν δοκίμων συγγραφέων τοῦ ἔθνους, εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν βιβλίων αὐτοῦ».

2. Ἐπειδὴ μέχρι σήμερα ἡ δημοτικὴ γλῶσσα διδασκόταν, κατὰ κανόνα, μόνο στὶς τέσσερες πρώτες τάξεις, δὲν εἶχε συνταχθῆ ὀλοκληρωμένο καὶ ἐπιστημονικὰ διαρθρωμένο σχετικὸ πρόγραμμα γιὰ ὅλες τὶς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Τὴν ἔλλειψη αὐτὴ ἔρχεται νὰ καλύψῃ τὸ ἐπισυναπτόμενο Σχέδιο Ἀναλυτικοῦ Προγράμματος γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς Γραμματικῆς (Σ.Α.Π.Γ.).

Ἀνάλογη ἔλλειψη παρατηρήθηκε καὶ στὸ βιβλιογραφικὸ τομέα. Τὰ διδακτικὰ ἐγχειρίδια ποὺ κυκλοφοροῦσαν ἢ ἦταν ἀκατάλληλα ἀπὸ ἐπιστημονικὴ, διδακτικὴ κ.λπ. ἄποψη ἢ ἦταν προσαρμοσμένα στὶς ἀπαιτήσεις παλαιῶν προγραμμάτων. Γιὰ τὴ μερικὴ κάλυψη τῆς ἀνάγκης αὐτῆς τὸ Ὑπουργεῖο ἀπέστειλε στὰ σχολεῖα τὴ « Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ » τοῦ Μ. Τριανταφυλλίδη (σὲ εἰδικὴ ἔκδοση τοῦ Ο.Ε.Δ.Β. γιὰ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο), ὡς βασικὸ βοήθημα τῶν μαθητῶν τῶν ἀνώτερων τάξεων, καὶ ἓνα συμπληρωματικὸ διδακτικὸ ἐγχειρίδιο τῶν Γ. Μαυριά, Ν. Λύκου, Θ. Πατούλα, « Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ » γιὰ τὶς τάξεις Γ' καὶ Δ'.

Οἱ ὁδηγίες ποὺ δίνονται ἐδῶ ἀναφέρονται στὴ δομὴ τοῦ Σ.Α.Π.Γ. καὶ στὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο μπορεῖ νὰ ὑλοποιηθῆ καὶ νὰ ἀξιοποιηθῆ τοῦτο κατὰ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο ἀπὸ τοὺς δασκάλους μας.

3. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ ὀριστικὸ πρόγραμμα, ἀλλὰ γιὰ « σχέδιο » προγράμματος στὴν κυριολεξία τοῦ ὄρου. Ὡστόσο εἶναι θεμελιωμένο στὶς πιὸ σύγχρονες ἐπιστημονικὲς, παιδαγωγικὲς καὶ ψυχολογικὲς ἀπόψεις τὶς σχετικὲς μὲ τὴν κατάρτιση τῶν Ἀναλυτικῶν Προγραμμάτων καὶ τὴ διδασκαλία τῆς Γραμματικῆς.

Ἔτσι, τὸ προτεινόμενο « σχέδιο » εἶναι ἓνα μελετημένο διδακτικὸ πλαίσιο γιὰ τὸ δάσκαλο καὶ συνάμα ἓνα μοντέλο, ποὺ θὰ συμπληρωθῆ καὶ θὰ ὀριστικοποιηθῆ μὲ βάση παρατηρήσεις τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας ἀπὸ τὴν πράξη, πειραματισμοὺς καὶ μεθοδικὴ ἐπεξεργασία του ἀπὸ τοὺς εἰδικούς.

Πιο κάτω δίνουμε τὰ κυριότερα χαρακτηριστικὰ του.

4. Τὸ πρῶτο στοιχεῖο ποὺ ἐπισημαίνει κανεῖς, ἀπὸ ἄποψη δομῆς, εἶναι ἡ ὑλοποίηση παλαιᾶς παιδαγωγικῆς ἀρχῆς, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ ὕλη κλιμακώνεται προοδευτικὰ καὶ κατὰ ὁμόκεντρος κύκλους ποὺ διευρύνονται **κοχλιωτὰ** ἀπὸ τὴν Α' ὡς τὴν ΣΤ' τάξη.

Αυτό σημαίνει πώς ο δάσκαλος κατά τη διδασκαλία προχωρεί σε βάθος και πλάτος από τάξη σε τάξη, χωρίς να ξεφεύγει από την άρχική μήτρα, χωρίς δηλαδή να θεωρη ποτέ τελειωμένη μία για πάντα τη διδασκαλία των γραμματικών φαινομένων, που έκανε στις προηγούμενες τάξεις ή στα πρώτα στάδια κάθε τάξεως. Έτσι συμπληρώνει τις προηγούμενες γνώσεις που δόθηκαν σε στοιχειώδεις μορφές, διευρύνει τις εφαρμογές τους, τις συστηματοποιεί, καθώς ανεβαίνει στις ανώτερες τάξεις, και στηρίζει επάνω σ' αυτά τα θεμέλια τις νέες γνώσεις και εφαρμογές.

Αυτός είναι ο λόγος που κάθε φορά, για κάθε τάξη, δίνονται όρισμένα μόνο στοιχεία από τα διάφορα μέρη της Γραμματικής και του Συντακτικού. Στην αρχή παρουσιάζονται σε άπλες μορφές και χωρίς την τυπική τους δομή. Έπαναλαμβάνονται από τάξη σε τάξη σε τυπικότερες μορφές και αναλυτικότερα. Τουτό εφαρμόζεται με συνέπεια στις κατώτερες ιδιαίτερα τάξεις, ενώ στις δύο τελευταίες γίνεται εκδηλη προσπάθεια για αυστηρότερη συστηματοποίηση της ύλης, όπως απαιτεί και η πνευματική ωριμότητα των παιδιών.

Στις τελευταίες αυτές τάξεις ο μαθητής θα πρέπει να έχει διδαχθεί όλα τα ουσιαστικά φαινόμενα του έγχειριδίου και να είναι ικανός να εφαρμόζει ικανοποιητικά τις γραμματικές του γνώσεις στον προφορικό και γραπτό λόγο.

5. Βασική καινοτομία του Σ.Α.Π.Γ. είναι η εισαγωγή της διδασκαλίας του Συντακτικού από τις πρώτες (Α και Β) τάξεις του Δημοτικού και η σύναψη της με τη διδασκαλία της Γραμματικής. Στο Ε.Α.Π. του 1969 συντακτικά φαινόμενα ή συντακτικές γνώσεις προβλέπονται μόνο από την Δ' τάξη και έπειτα. Η διαφορά όμως του προτεινόμενου Α.Π. από το Ε.Α.Π. εκτείνεται και πιο πέρα : στον τρόπο με τον οποίο δίνονται τα συντακτικά στοιχεία και στο σκοπό στον οποίο αποβλέπουν.

Ποιές αρχές πρυτάνευσαν η ποιοί λόγοι επέβαλαν αυτήν την καινοτομία θα εκθεθούν με συντομία πιο κάτω. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονισθεί μόνο ότι το Συντακτικό εισάγεται όχι ως συμπλήρωμα ή παράρτημα του κύριου σώματος της γραμματικής ύλης (περιθωριακή γνώση), αλλά, αντίθετα, ως αναπόσπαστο και ουσιαστικό μέρος του όλου Προγράμματος.

Τὴν ἴδια ἀξία παίρνουν στὸ Πρόγραμμα καὶ στοιχεῖα εἰδικότερα, ὅπως εἶναι ἡ σημασία τῶν λέξεων καὶ τὰ σχήματα λόγου.

6. Ἡ διδασκαλία στοιχείων Συντακτικοῦ ἀπὸ τὴν Α΄ τάξη εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ μιὰ ὀλοκληρωμένη γλωσσικὴ καλλιέργεια καὶ εἶναι σύμφωνη μὲ τὰ δεδομένα, τὰ σχετικὰ μὲ τὴ γλωσσικὴ ἐξέλιξη τοῦ παιδιοῦ. Ὅπως τὰ γραμματικά, ἔτσι καὶ τὰ συντακτικὰ φαινόμενα δὲν ἀποτελοῦν ἀθύπαρκτες γλωσσικὲς ὀντότητες· οὔτε ἡ διδασκαλία τους στὸ σχολεῖο ἀποτελεῖ αὐτοσκοπὸ. Εἶναι ὀργανικὰ στοιχεῖα τοῦ ζωντανοῦ λόγου (προφορικοῦ καὶ γραπτοῦ) καὶ συνάπτονται μὲ τὴ λειτουργικότητα τῶν λέξεων μέσα σ' αὐτόν.

Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς Γραμματικῆς καὶ τοῦ Συντακτικοῦ πρέπει νὰ γίνεται σὲ συνάρτηση μὲ τὴ συγκεκριμένη γλωσσικὴ ἔκφραση καὶ τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα νὰ παρουσιάζονται ὡς ἰδιαίτερες δομὲς τῆς γλώσσας καὶ ὄχι ὡς ἀθύπαρκτες « γνώσεις » ἢ ὡς ἀφηρημένο μάθημα· π.χ. τὸ θαυμαστικὸ (!) εἶναι ἄρρηκτα δεμένο μὲ τὴν ἐπιφωνηματικὴ ἔκφραση. Οὔτε τὸ θαυμαστικὸ ἐννοεῖται ξεχωριστὰ ἀπὸ τὸ ἐπιφώνημα (ἢ ὀλόκληρη τὴ σχετικὴ πρόταση) οὔτε τὸ ἐπιφώνημα (ἢ ἡ πρόταση) χωρὶς τὸ θαυμαστικὸ. Ἡ διδασκαλία τους λοιπὸν θὰ βασισθῇ σὲ ἀνάλογες γλωσσικὲς δομὲς: Ἄχ! Τί ἔπαθα! Μπράβο, Τάκη! Ἄ! Τί ὄμορφο πού εἶναι! κ.λπ.

Ἀπὸ ἀνάλογες ἔκφραστικὲς δομὲς θὰ καταλάβῃ ὁ μαθητὴς πότε καὶ γιατί συμφωνεῖ τὸ ὑποκείμενο (ἢ τὰ ὑποκείμενα) μὲ τὸ ρῆμα καὶ τί ἀκριβῶς εἶναι αὐτὸ πού κάνει σημαντικὴ τὴ σχέση αὐτή.

Ὁ ζωντανὸς λόγος, ἡ καθημερινὴ ζωὴ, παρέχει χειροπιαστὰ παραδείγματα: ὁ **Τάκης καὶ ἡ μικρὴ Νίνα** πηγαίνουν στὸ σχολεῖο μαζί.

Ὁ **Τάκης** πηγαίνει στὸ σχολεῖο μαζί μὲ τὴ μικρὴ Νίνα.

Γιατί δὲ λέμε: ὁ **Τάκης καὶ ἡ μικρὴ Νίνα** πηγαίνει στὸ σχολεῖο; κ.λπ. κ.λπ.

Πρωταρχικὸς σκοπὸς σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις εἶναι ἡ ἐξουσίαση τοῦ λόγου: νὰ μάθῃ τὸ παιδί νὰ ἐκφράξῃ σωστὰ καὶ μὲ σαφήνεια τὴ σκέψη του καὶ νὰ καταλαβαίνει καλύτερα τὴ σκέψη τῶν ἄλλων.

Γι' αὐτὸ στὶς μικρότερες τάξεις δίνεται ἔμφαση στὴ συντακτικὴ δομὴ τοῦ λόγου, μὲ τὴ μορφή πού ἀναφέραμε, καὶ ὄχι στὸ γραμματικὸ τύπο. Στὶς τάξεις αὐτὲς τὸ φθογγολογικὸ (καὶ τὸ τυπολογικὸ, ὡς ἓνα βαθμὸ) εἶναι βοηθητικὸ γιὰ τὴν ἀποσαφήνιση τῶν στοιχείων πού ἀντι-

μετωπίζει ο μαθητής κυρίως στο μάθημα της Ἀναγνώσεως. Βοηθεῖται παραπέρα, με τὶς στοιχειώδεις αὐτὲς γνώσεις, νὰ διατυπώνη ἀπλὰ τὰ διανοήματά του καὶ τὶς ἐπιθυμίες του.

Ἄς μὴ μᾶς διαφεύγη ὅτι τὸ παιδί, ὅταν ἔρχεται στὸ σχολεῖο, διαθέτει ἄρκετὰ γραμματικά καὶ συντακτικὰ σχήματα, ποὺ τοῦ ἐπιτρέπουν ν' ἀνταποκρίνεται στὶς πρακτικὲς (γλωσσικὲς) ἀνάγκες του : διατυπώνει ἀπλῆς, μικρὲς προτάσεις γραμματικῶς ὀρθῆς, ἔχει ἄρκετὰ αὐξημένο τὸ λεξιλόγιο, κατανοεῖ καὶ χρησιμοποιεῖ σωστὰ τοὺς χρόνους (στὶς ἀπλῆς αὐτῆς, στοιχειώδεις προτάσεις), τοὺς ἀριθμοὺς (ἐνικὸ καὶ πληθυντικὸ), τὰ γένη κ.λπ.

Μὲ ἄλλα λόγια ἔχει μάθει μὲ τρόπο πρακτικὸ τὴ Γραμματικὴ μαζί μὲ βασικὲς συντακτικὲς δομῆς.

Αὐτὸ μᾶς θυμίζει τὸ γεγονός ὅτι προηγεῖται ἡ γλώσσα ὡς ὄργανο ἐπικοινωνίας καὶ πνευματικῆς ἐπαφῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀκολουθεῖ ἡ κωδικοποίησή της σὲ κανόνες (Γραμματικὴ)· ἢ ὅτι « μαθαίνομε τὴ Γραμματικὴ μὲ τὴ γλώσσα καὶ ὄχι τὴ γλώσσα μὲ τὴ Γραμματικὴ ».

Τὸ σχολεῖο οἰκοδομεῖ ἐπάνω σ' αὐτὰ τὰ θεμέλια μὲ σκοπὸ νὰ ἐξοπλίση τὸ παιδί μὲ τοὺς μηχανισμοὺς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι θὰ τοῦ ἐπιτρέψουν τὴν ἀξιοποίηση τοῦ γλωσσικοῦ του ὄργάνου στὴ ζωὴ καὶ στὴν πνευματικὴ του ἐνασχόληση στὸν ὑψηλότερο δυνατὸ βαθμὸ ποὺ ἐπιτρέπουν οἱ προσωπικὲς δυνάμεις καὶ οἱ δυνατότητες τῆς γλώσσας ποὺ μιλάει.

7. Οἱ πιὸ πάνω παρατηρήσεις ἔχουν σπουδαῖες διδακτικὲς συνέπειες. Γι' αὐτὲς γίνεται λόγος στὸ Γ' μέρος τοῦ παρόντος. Ἐκεῖνο ποὺ πρέπει ἐδῶ νὰ ἐπισημανθῆ εἶναι τοῦτο : ἡ διάκριση τῆς ὕλης σὲ φθογολογικὸ, τυπικὸ, συντακτικὸ, ἑτυμολογικὸ μέρος εἶναι ἀπολύτως τυπικὴ καὶ δὲν ἔχει καμιά σχέση μὲ τὴ σειρά διδασκαλίας τῶν σχετικῶν φαινομένων. Δὲν εἶναι δηλ. ὑποχρεωμένος ὁ δάσκαλος νὰ διδάξῃ πρῶτα τὰ φθογολογικά, ἔπειτα τὰ τυπολογικά κ.λπ. στοιχεῖα, ὅπως ἀναγράφονται στὸ Σ.Α.Π.Γ. Θὰ προχωρῆ σὲ παράλληλες διδακτικὲς ἐνότητες, ἀνάλογα μὲ τὸ ἀναγνωστικὸ κ.ἄ. ὕλικὸ ποὺ συναντᾷ διδάσκοντας τὰ διάφορα μαθήματα. Αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ τὴ χρῆση τοῦ ἔγχειριδίου : ἡ σειρά παρουσιάσεως τῶν γραμματικῶν στοιχείων ἔχει σχέση μὲ τὴν ἐπιστήμη τῆς γλωσσολογίας, ἀλλὰ ὄχι ἀναγκαστικὰ καὶ μὲ τὴ διδακτικὴ πράξι καί, ἐπομένως, μὲ κανέναν τρόπο δὲ δεσμεύει τὸ δά-

σκαλο. "Όλα ἄλλωστε τὰ ἐγχειρίδια, καὶ τὰ διδακτικά ἀκόμη, εἶναι ἀπλῶς βοηθητικά μέσα διδασκαλίας τοῦ μαθήματος. Τὸ σφάλμα αὐτὸ εἶχε παρατηρηθῆ συχνὰ στὸ παρελθόν, ἰδιαίτερα στὶς ἀνώτερες τάξεις, καὶ ἐπιβάλλεται νὰ σταματήσῃ.

Καταλήγοντας θὰ λέγαμε ὅτι : **στὴ βάση τοῦ προγράμματος (ὅπως καὶ κάθε γλωσσικῆς καλλιέργειας) βρίσκεται ἡ δομὴ τῆς προτάσεως (σύνταξη) καὶ ὄχι τὸ γραμματικὸ φαινόμενο πού εἶναι συνάρτησι αὐτῆς.**

8. Ἐνα ἀκόμη χαρακτηριστικὸ τοῦ Προγράμματος εἶναι ἡ εὐελιξία τοῦ θεματικοῦ του περιεχομένου. Τὰ παλιὰ προγράμματα, ὄχι μόνο σ' ἐμᾶς ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες χῶρες, ἦταν ὑπερβολικὰ δύσκαμπτα καὶ φορμαλιστικά. Τὸ περιεχόμενό τους ἔπαιρνε τὸν τύπο ἐντολῶν, σαφῶν καὶ συγκεκριμένων, γιὰ κάθε τάξη. Ἡ μορφή αὐτὴ ταίριαζε ἀπόλυτα στὴν ἄκαμπτη νοησιαρχικὴ μεθοδολογία καὶ τὴν ἀντίστοιχη συμπεριφορὰ τοῦ δασκάλου.

Τὸ Σ.Α.Π.Γ. ἀντανაკλᾷ διαφορετικὴ παιδαγωγικὴ νοοτροπία. Μαζὶ μὲ τὸ θεματικὸ περιεχόμενο (πού δὲν εἶναι ἀπόλυτα καθορισμένο) παρέχονται μεθοδικές ὁδηγίες, ὑποδείξεις, παραδείγματα καὶ σχόλια (ἄξιολογικὲς κρίσεις), πού βοηθοῦν τὸ δάσκαλο στὴν ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων κατὰ τρόπο ἐλεύθερο καὶ δημιουργικὸ.

Ἐξάλλου ἡ σπειροειδὴς διάταξι τῆς ὕλης ἐπιτρέπει συχνὴ ἐπανάληψη, συμπλήρωση, ἀναθεώρηση, ἐμβάθυνση σὲ γλωσσικὰ φαινόμενα δύσκολα ἢ κλειδιὰ γιὰ τὴν κατανόηση καὶ ὀρθὴ ἐφαρμογὴ τους. Ἡ καθιέρωση ἐνιαίας γλώσσας σ' ὅλο τὸ δημοτικὸ σχολεῖο ἐπέτρεψε τὴν ἄνετη κατανομὴ τῆς ὕλης (ἀραιώση) στὸ Πρόγραμμα. Αὐτὸ θὰ δώσῃ καὶ στὸ δάσκαλο τὴ δυνατότητα νὰ ρυθμίξῃ τὴ διδακτικὴ πράξι μὲ μεγαλύτερη σιγουριά, ἀνάλογα μὲ τὶς ἰδιαίτερες συνθήκες τῆς τάξεώς του καὶ τὰ συμπεράσματα πού θὰ βγάλῃ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ του πείρα. Θὰ τοῦ δώσῃ κατὰ κύριο λόγο τὴν εὐχέρεια νὰ ἐπιμεῖνῃ στὰ κύρια καὶ οὐσιώδη σημεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξαρτᾶται ἡ κατάκτηση τῶν ὑπολοίπων.

9. Συνοφασμένο μὲ τὰ προηγούμενα εἶναι καὶ τὸ διδακτικὸ κλίμα πού δημιουργεῖται στὴν τάξη κατὰ ἕναν τρόπο, θὰ λέγαμε, ἀναπόδραστο, ἐξαιτίας τῆς ἰδιαίτερης δομῆς πού παίρνει τὸ ὕλικό σὲ κάθε τάξη

και της εμφάσεως που δίνεται σ' αυτό σε κάθε περίπτωση.

Έτσι λ.χ. στις δύο πρώτες τάξεις επιχειρείται μιá πρώτη εισαγωγή στα στοιχεία του λόγου (γραπτού και προφορικού) και συνειδητοποίηση των δομών του στο πρακτικό - διαισθητικό επίπεδο.

Άπο την Γ' τάξη προωθούνται λογικότεροι μηχανισμοί με το δούλεμα της προτάσεως, την ταξινόμηση των πραγμάτων, την άσκηση για την κατανόηση της λειτουργίας των λέξεων μέσα στο λόγο και την κατασκευή σωστών προτάσεων. Στην Γ' τάξη ειδικά, αντίθετα με ό,τι συμβαίνει στις τάξεις Ε' και Στ', ή γνώση θεμελιώνεται με το παράδειγμα και την αναλογική κατασκευή και όχι με λογικούς κανόνες.

Στις Ε' και ΣΤ' τάξεις ή εργασία οργανώνεται γύρω από δύο άξονες : από το ένα μέρος προβάλλεται ή σαφήνεια της γνώσεως (κανόνες κ.λπ.) και ή συστηματοποίηση όλων των διδαχθέντων από το άλλο ή δημιουργική χρήση της γλώσσας σε όλα τα επίπεδα. Όσο δηλαδή ανεβαίνομε στις ανώτερες τάξεις, τόσο περισσότερο πρυτανεύει το λογικό - συστηματικό πνεύμα με αντίστοιχες επιπτώσεις στη διδακτική πράξη. Γι' αυτό και το ύλικό είναι πλούσιο και σε πιό τυπική μορφή.

Ό διδάσκων όφείλει να είναι έτοιμος για την αντιμετώπισι όλων των περιπτώσεων. **Θά διδάξη όμως εκείνα τα στοιχεία που θά συναντήση πιό συχνά και που θά μπορούν να καταλάβουν οι μαθητές του.** Είναι προτιμότερο να μη διδαχτή κάτι, που δεν είναι και τόσο ουσιώδες, παρά να διδαχτή λειπά ή να μείνη αναφομοίωτος κανόνας - ένα άκόμη βάρος στη μνήμη των παιδιών.

Τό ίδιο θά λέγαμε και για τα μέρη που αναφέρονται στην παραγωγή και σύνθεση, τη σημασία των λέξεων και τα σχήματα λόγου. Όπως έχουν κλιμακωθή, συνθέτουν ένα κύκλωμα με κεντρικό στόχο την καλλιέργεια της γλώσσας σε βάθος και τον έξοπλισμό του μαθητή μ' ένα μηχανισμό στέρεο, που θά του επιτρέψη την άφομοίωση όλου του γλωσσικού πλούτου του λαού του άργότερα.

B. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

1. Τα μηνύματα των καιρών δείχνουν πως το γλωσσικό πρόβλημα (που δεν υπάρχει πιá στις άλλες περιοχές του κοινωνικού και πνευμα-

τικοῦ μας βίου) ἔχει ὀριστικά λυθῆ καὶ στὴν παιδεία μας. Τὴν ἐνθάρ-
 ρυνηση δίνει, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, καὶ ἡ εὐτυχὴς συγκυρία ὅτι ἡ ἀπόφαση
 γιὰ τὴν καθιέρωση τῆς δημοτικῆς πάρθηκε ἀπὸ μιὰ κυβέρνηση εὐρύ-
 τата ἀντιπροσωπευτικὴ ἀπὸ ἄποψη πολιτικῶν τάσεων καὶ πνευματι-
 κῶν προσανατολισμῶν.

Θεωροῦμε ἀναγκαῖο νὰ τονίσουμε τὸ γεγονός τοῦτο, γιατί ἐξαιτίας
 συχνῶν παλινδρομήσεων τοῦ παρελθόντος ἐπάνω στὸ θέμα, ποὺ ἐπε-
 σώρευσε μύρια κακά στὸ ἐκπαιδευτικὸ μας σύστημα (ἀλλὰ καὶ στὸν
 ἐκπαιδευτικὸ κόσμο), ὑποβόσκει σταθερὰ στὶς συνειδήσεις τῶν δα-
 σκάλων μας ὁ φόβος ἢ τὸ συναίσθημα ὅτι ἡ καθιέρωση τῆς νεοελλη-
 νικῆς γλώσσας δὲν εἶναι παρά ἓνα μονόπλευρο ἐγχείρημα ὀρισμένων
 πνευματικῶν καὶ πολιτικῶν κύκλων καὶ ἐπομένως μιὰ προσωρινὴ
 κατάσταση.

Ἐχει παρατηρηθῆ μάλιστα ὅτι σὲ πάρα πολλὲς περιπτώσεις οἱ
 ἐκπαιδευτικοί, ἐξαιτίας ἀκριβῶς αὐτοῦ τοῦ αἰσθήματος τῆς προσωρι-
 νότητας, παραποιοῦν τοὺς γραμματικούς τύπους, προσαρμόζοντάς τους
 πρὸς τοὺς τύπους τῆς καθαρῆς ἢ καταπατοῦν ἀνευδοίαστα τὸ
 νόμο. Σὲ πολλοὺς πρέπει νὰ ἀναγνωριστοῦν καλοπροαίρετες προθέ-
 σεις, ἢ κυριότερη ἀπὸ τίς ὁποῖες εἶναι ὁ φόβος ἀποτυχίας τῶν παιδιῶν
 στὸ γυμνάσιο, ὅπου διδάσκεται ἢ καὶ ζητεῖται ἡ καθαρῆς κατὰ
 τίς εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις.

Ὁ φόβος αὐτὸς πρέπει νὰ ἐξαλειφθῆ. Καὶ ἡ νοοτροπία ν' ἀλλάξη,
 ὥστε οἱ ἐκπαιδευτικοί νὰ διδάξουν μὲ κέφι καὶ δημιουργικότητα τὴ
 γλώσσα μας. Γιατί ἀπὸ τὸ ἐπόμενο ἔτος στὶς εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις τοῦ
 Γυμνασίου οἱ ἀπόφοιτοι τοῦ Δημοτικοῦ θὰ ἐξετάζονται στὴ γλώσσα
 ποὺ διδάχτηκαν.

2. Μιὰ συνέπεια, ἀπὸ τίς πολλὲς, ποὺ εἶχε ἡ παραπάνω νοοτροπία
 τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας, εἶναι ὅτι ἐλάχιστα ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν ἐπι-
 στημονικὴ μελέτη καὶ τὴν καλλιέργεια τῆς νεοελληνικῆς (δημοτικῆς)
 μας γλώσσας.

Ἔτσι, τὸ σύνδρομο τοῦ φόβου παίρνει νέα μορφή: τὸ φόβο τῆς
 ἄγνοιας. Καὶ ξέρομε πὼς καμιὰ διδασκαλία, ὅσο ἀριστοτεχνικὴ καὶ
 ἄριστα θεμελιωμένη ἀπὸ παιδαγωγικὴ ἄποψη κι ἂν εἶναι, δὲν μπορεῖ
 νὰ ἔχη θετικὰ ἀποτελέσματα χωρὶς τὴν ἀπόλυτη κυριαρχία τοῦ ἀντι-
 κειμένου τῆς μαθήσεως (τοῦ διδασκόμενου) ἀπὸ τὸν διδάσκοντα.

Ἡ καλύτερη λοιπὸν ὁδηγία ποῦ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δώσῃ στοὺς δασκάλους μας εἶναι : νὰ ἐνσκόψουν στὴ Γραμματικὴ καὶ τὸ Συντακτικὸ τῆς δημοτικῆς καὶ νὰ τὰ μελετήσουν συστηματικά, καὶ μὲ αἰσιοδοξία καὶ ἀγάπη πρῶτα, γιατί εἶναι ἡ γλώσσα τους - ἡ ἐθνικὴ μας γλώσσα - καὶ ὕστερα, γιατί καθῆκον ὑπαλληλικὸ ἔχουν νὰ τὴ διδάξουν στὰ Ἑλληνόπουλα ὡς γνήσιο καρπὸ τῆς ἱστορικῆς πορείας τοῦ ἔθνους μας ἀλλὰ καὶ ὡς ἐξοπλισμὸ πνευματικὸ, ἀπαραίτητο γιὰ τὴ ζωὴ. Καὶ ἄς εἶναι βέβαιοι πῶς, ὅσο θὰ τὴ μελετοῦν, τόσο πιὸ πολὺ θὰ τὴν ἀγαποῦν καί, ὅσο θὰ ἐξοικειώνωνται μὲ τοὺς τύπους της, τόσο θὰ ἀναγνωρίζουν ὀλοένα καὶ πιὸ καθαρά τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ τους, τὴν ἴδια τὴ συνείδηση τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, στὸ μεγαλεῖο της καὶ τὴν ὁμορφιά της.

3. Μιλώντας γιὰ ἐξοικείωση θίγομε ἓνα ἀπὸ τὰ σοβαρότερα θέματα τοῦ γλωσσικοῦ μας προβλήματος ἀπὸ τὴν ἄποψη τὴν ἐκπαιδευτικὴν.

Ἡ καθαρεύουσα διδάχτηκε περισσότερο χρόνο στὰ σχολεῖα μας ἀπ' ὅ,τι ἡ δημοτικὴ. Αἰσθάνεται ἐπομένως ὁ δάσκαλος μεγαλύτερη ἄνεση, ὅταν διδάσκῃ κατὰ **τρόπο στερεότυπο** τοὺς τύπους τῆς πρώτης.

Εἶναι βέβαιο πῶς σὲ πολλοὺς δασκάλους μερικοὶ τύποι τῆς νέας Γραμματικῆς, ποῦ καλοῦνται νὰ διδάξουν στὸ σχολεῖο, θὰ προκαλέσουν ἀρνητικὲς ἀντιδράσεις. Ὅχι μόνο γιατί οἱ δάσκαλοι δὲν εἶναι ἀρκετὰ ἐξοικειωμένοι μ' αὐτούς, ἀλλὰ καὶ γιατί θὰ χρειαστῆ ν' ἀνατρέψουν παλιὰς συνήθειες.

Οἱ δυσκολίες αὐτὲς θὰ ξεπεραστοῦν μὲ τὸν καιρὸ (καὶ πολὺ γρήγορα), καθὼς ὁ δάσκαλος θὰ γίνεταί μέσα στὴν τάξη πιὸ πηγαῖος, πιὸ γνήσιος, πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸς τοῦ πολιτισμοῦ του, καθὼς θὰ γνωρίζεται δηλαδὴ μὲ τὰ κείμενα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας καὶ θὰ μπαίνει στὰ βάθη τῆς λαϊκῆς ψυχῆς.

Ὅστοςὸ εἶναι ἀνάγκη οἱ ἐκπαιδευτικοὶ ὅλης τῆς χώρας καὶ ὅλων τῶν βαθμίδων νὰ ἔχουν ὑπόψη τους μερικὰ οὐσιώδη πράγματα γιὰ τὴ Γραμματικὴ ποῦ ἔχει υἱοθετήσῃ ἡ Πολιτεία στὶς παρούσες περιστάσεις. Θὰ τοὺς βοηθήσουν ν' ἀγαπήσουν καλύτερα, νὰ καταλάβουν βαθύτερα καὶ νὰ διδάξουν ἐπιτυχέστερα τὸ μάθημα τοῦτο.

4. Ἡ « Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ » τοῦ Δημοτικοῦ ἀποτελεῖ

έπιτομή - σύνοψη της « Μικρής Νεοελληνικής Γραμματικής » του Μ. Τριανταφυλλίδη. Ἡ τελευταία πάλι εἶναι περίληψη τῆς μεγάλης « Νεοελληνικής Γραμματικής », πού τὴν ἔκαμε ὁ ἴδιος ὁ Μ. Τριανταφυλλίδης, γιὰ νὰ δώσῃ ἓνα πιὸ εὐχρηστο καὶ πιὸ ἀπλό βοήθημα στὸν ἐκπαιδευτικὸ καὶ σπουδαστικὸ κυρίως κόσμο.

Ἡ μεγάλη « Ν. Γραμματικὴ » συντάχθηκε ἀπὸ μιὰ κρατικὴ ἐπιτροπὴ, πού τὴν ἀποτελοῦσαν μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀξιότερα πνεύματα τῆς ἐποχῆς τοῦ μεσοπολέμου : Κλ. Καρθαῖος, Θρ. Σταύρου, Ἀχιλ. Τζάρτζανος, Β. Φάβης, Ν. Ἀνδριώτης καὶ ὁ Μ. Τριανταφυλλίδης, πού ἦταν καὶ ὁ εἰσηγητὴς τῆς νέας Γραμματικῆς.

Ἡ Ἐπιτροπὴ, ὕστερα ἀπὸ τρία χρόνια σύντονη καὶ συστηματικὴ ἐργασία, παρέδωσε τὸ ἔργο τῆς στὴν Πολιτεία, ἡ ὁποία τὸ υἱοθέτησε καὶ τὸ παρέδωσε στὸν ἑλληνικὸ λαὸ ὡς τὴν πρώτη - καὶ μοναδικὴ ὡς σήμερα - ἐπίσημη, **κρατικὴ** « Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ » (ἔκδοσις Ο.Ε.Σ.Β. 1941).

Μέχρι σήμερα, παρὰ τὶς ἀντιδράσεις τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς καθαρῆς καὶ παρὰ τὶς ἀμφισβητήσεις ἢ ἀντιρρήσεις, σὲ δευτερεύουσες θέσεις, τῶν ἰδίων τῶν δημοτικιστῶν, ἡ Γραμματικὴ αὐτὴ παραμένει τὸ μοναδικὸ καὶ ἀξεπέραστο ὡς σήμερα, στὸ εἶδος του, ἐπιστημονικὸ σύγγραμμα πού βγήκε μὲ πρωτοβουλία καὶ συναίνεση τῆς Πολιτείας.

Καὶ ὡσότου ἡ Πολιτεία ἢ ἀναθεωρήσῃ τὴν ἀπόφαση αὐτὴ μὲ ἄλλη ἀπόφαση ἢ παραδῶσῃ στὸ ἔθνος μας καινούρια Γραμματικὴ τῆς νεοελληνικῆς μας γλώσσας, συγχρονισμένη καὶ ὑπεύθυνη, εἶναι ὑποχρεωμένοι οἱ ἐκπαιδευτικοὶ νὰ ἀκολουθήσουν τὴ Γραμματικὴ αὐτὴ καὶ νὰ τὴ θεωρήσουν ὡς τὸ μόνο ἔγκυρο ὄδηγό.

5. Μόνο ὅσοι γνωρίζουν τὴ γλωσσικὴ ἀναρχία πού ἐπικρατοῦσε ὡς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη (καὶ πού ἐπικρατεῖ ὡς ἓνα βαθμὸ καὶ σήμερα) εἶναι σὲ θέση νὰ καταλάβουν τὴν ἀξία, ἀπὸ ἱστορικὴ καὶ ἐκπαιδευτικὴ ἄποψη, αὐτοῦ τοῦ ἔργου. Γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἀποτέλεσε τὴ « χρυσὴ τομὴ » στὶς ἀντίρροπες δυνάμεις, γιὰτὶ πρότεινε κοινὸ γλωσσικὸ καὶ γραμματικὸ τύπο, χωρὶς ἀρχαϊσμοὺς ἢ ἰδιωματισμοὺς, καὶ ἔθετε τέρμα στὸν κυκεῶνα τῆς πολυτυπίας καὶ τῆς ἀσυνεννοησίας.

Ἴσως μερικοὶ ἀπὸ τοὺς τύπους πού καθιερώνει (π.χ. τῆς τάξης, τοὺς μαθητῆς, τῆς ταυτότητας) νὰ προσκρούουν στὸ αἶσθημα πού στέριωσε στὴ συνείδηση τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἢ συνήθεια ἀπὸ τὴν πάγια

σχεδόν χρήση λόγιων τύπων κατά παραγγελία. "Ας μὴ μᾶς διαφεύγη ὥστόσο ὅτι ἡ Γραμματικὴ αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴν κωδικοποίηση τῶν τύπων καὶ γλωσσικῶν δομῶν μιᾶς γλώσσας ποὺ μιλοῦσε ὁ ἑλληνικὸς λαὸς στὴν καθημερινὴ του ζωὴ, μὲ τὴν ὁποία ἐπὶ αἰῶνες εἶχε ἐκφράσει τὴν πνευματικὴ καὶ ἱστορικὴ του παρουσία (στὶς λαϊκὲς παραδόσεις, τὰ παραμύθια, τὰ τραγούδια του κ.λπ.), καθὼς καὶ τῶν τύπων ποὺ εἶχαν καθιερωθῆ ἀπὸ τὴ λόγια παράδοση καὶ τὴν ἄλλη μακραίωνη γλωσσικὴ μας κληρονομιά. Ἦταν μιὰ ἰσορροπία ἀνάμεσα στὴ ζωντανὴ γλώσσα καὶ στὴ γλώσσα ποὺ ἄφησε ἡ λόγια παράδοση. Πόσο ἡ ἰσορροπία αὐτὴ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀντιπροσωπευτικὴ τῆς σημερινῆς γλωσσικῆς πραγματικότητας, εἶναι θέμα ποὺ πρέπει ν' ἀπασχολήσῃ τοὺς εἰδικούς.

Ἐκεῖνο ποὺ ἰδιαίτερα πρέπει νὰ ἐπισημανθῆ ἐδῶ εἶναι ἡ καθιέρωση, μὲ τὴ Γραμματικὴ αὐτὴ, μικρῶν ἀπλοποιήσεων καὶ ἡ μικρὴ σχετικὰ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ ὀρθογραφία. Ἦταν μιὰ ἀναγκαιότητα γιὰ τὴν ἐξοικονόμηση πνευματικῶν δυνάμεων καὶ χρόνου, ἀφοῦ ἄλλωστε ἡ αὐστηρὴ τήρηση τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας μένει οὐσιαστικὰ χωρὶς ἀντίκρισμα.

Κατανοώντας ὁ δάσκαλος τὶς καινοτομίες αὐτές, ξεπερνάει τὶς περισσότερες δυσκολίες προσαρμογῆς στὴ νέα διδακτικὴ κατάσταση, ἀπὸ ἄποψη γλωσσικῆ.

Οἱ κυριότερες ἀπὸ αὐτὲς εἶναι οἱ ἑξῆς :

- α. Ἡ ὁμοιόμορφη καταληκτικὴ μορφή τῶν θηλυκῶν οὐσιαστικῶν ὄλων τῶν κλίσεων σὲ -ι (ς), ὅπου καθιερώνεται γιὰ ὅλες τὶς περιπτώσεις τὸ **η** (ἦτα), κατὰ τὰ ἀρχαῖα καὶ νέα πρωτόκλιτα σὲ **η** (γνώμη, κόρη, βρῦση, τάξη, ἀνακοίνωση).
- β. Ὁ περιορισμὸς τοῦ διπλοῦ χρόνου τῶν διχρόνων (α, ι, υ) σὲ ἐλάχιστες περιπτώσεις : Λογαριάζονται βραχύχρονα στὴν παραλήγουσα τῶν ὀνομάτων καὶ παίρνουν ὀξεῖα (λύκος, ξίφος, κλάμα) βραχύχρονα εἶναι καὶ στὴν παραλήγουσα τῶν ρημάτων τὰ ι, υ (πῖναν, δακρῦσαν) καθὼς καὶ τὸ α με λίγες ἐξαιρέσεις : τὸ α λογαριάζεται μακρόχρονο στὴ λήγουσα τῶν ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν ὀνομάτων, στὴν ἄτονη λήγουσα τῆς προστακτικῆς καὶ στὴν τονισμένη λήγουσα τῶν ρημάτων (πείνα, γυναίκα, ἀγῶνας - τὸν ἀγῶνα, κοίτα, μιᾶς, ἀγαπᾶ) τὸ ι στὴ λήγουσα τῶν οὐδετέρων εἶναι μα-

κρόχρονο (ποτήρι, μαχαίρι). Αὐτὰ εἶναι μερικά ἀπὸ τὰ κλειδιά τοῦ μεγάλου μυστικοῦ τοῦ τονισμοῦ.

Ἀπαλλάσσονται ἔτσι, διδάσκοντες καὶ διδασκόμενοι, ἀπὸ ἓνα φοβερό ἄγχος καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ καταφεύγουν κάθε τόσο σὲ λεξικά, γιὰ ν' ἀνακαλύψουν τὸ χρόνο τῶν τριῶν αὐτῶν γραμμάτων.

- γ. Ἀπλοποίηση τῆς ὀρθογραφίας τῶν παραθετικῶν τῶν ἐπιθέτων, ὅπου τὰ δίχρονα πρὶν ἀπὸ τὶς καταλήξεις -τερος, -οτατος λογαριάζονται μακρόχρονα καὶ ἐπομένως μὲ ω γράφονται μόνον, ὅταν τὸ φωνῆεν τῆς προηγούμενης συλλαβῆς εἶναι ε ἢ ο.

Τὰ ἄλλα ἀναφέρονται στοὺς τύπους τῶν κλιτῶν μερῶν τοῦ λόγου (ὅπως εἶναι π.χ. ἡ αὐξηση τῶν ρημάτων) καὶ σ' ἐλάχιστες ἄλλες περιπτώσεις ποὺ δὲν παρουσιάζουν ἰδιαίτερες δυσκολίες. Καὶ εἶναι βασικὰ ζήτημα καλῆς προαιρέσεως, ἀγάπης τῆς γλώσσας μας καὶ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ φοβίες καὶ προκαταλήψεις ἢ συνήθειες.

Στὸ τέλος τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν δίνουμε τὰ κυριότερα βιβλιογραφικὰ βοηθήματα γιὰ τὴ μελέτη τῆς νεοελληνικῆς καὶ τὴν ἀποτελεσματικότερη διδασκαλία τῆς.

Γ. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

1. Ἡ διάρθρωση τῶν σημερινῶν προγραμμάτων γενικὰ εἶναι τέτοια, ὥστε νὰ προϋποθέτουν ἢ καὶ νὰ φέρνουν στὴν ἐπιφάνεια ὀρισμένες ἀρχές καὶ προβλήματα, ποὺ ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ τὴ διδακτικὴ πράξη. Ἀπὸ τὸν κανόνα αὐτὸ δὲν ξεφεύγει καὶ τὸ Σ.Α.Π.Γ., ἀφοῦ ἀκολουθεῖ τὶς σύγχρονες τάσεις σχεδιασμοῦ τῶν Ἀναλυτικῶν Προγραμμάτων τῶν σχολείων.

Γι' αὐτὸ κρίθηκε ἀναγκαῖο νὰ περιλάβουμε ἐδῶ ὀρισμένα ἀπὸ τὰ βασικότερα διδακτικὰ θέματα, ποὺ συνάπτονται ἄμεσα μὲ τὴν ὅλη δομὴ τοῦ προγράμματος καὶ τὶς ἰδιαίτερες διδακτικὲς ἀπαιτήσεις του.

2. Τὸ πρῶτο θέμα, φυσικὰ, εἶναι ὁ τρόπος θετικῆς ὑλοποιήσεως τῆς κεντρικῆς ιδέας τοῦ Προγράμματος, ὅτι δηλαδὴ ἡ Γραμματικὴ εἶναι βοηθητικὸς ἐξωτερικὸς μηχανισμὸς γιὰ τὴ γλωσσικὴ καλλιέργεια καὶ ὅτι στὴ βάση αὐτῆς τῆς καλλιέργειας βρίσκεται ἡ δομὴ τῆς προτάσεως (βλ. σελ. 31).

Ἡ ιδέα αὐτὴ πρέπει νὰ μὲν σταθερὸς ἄξονας καὶ στόχος κάθε

διδασκτικῆς ἐνέργειας καί ν' ἀποτελῆ τὸν πυρῆνα τοῦ περιεχομένου κάθε μαθήματος Γραμματικῆς. Ὁ δάσκαλος ὀφείλει νὰ συνειδητοποιήσῃ θεωρητικὰ αὐτὸ ποῦ ἐπιδιώκει νὰ μάθῃ ὁ μαθητῆς του ἔμπρακτα, ὅτι δηλαδὴ ὅλα τὰ γραμματικὰ καὶ συντακτικὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ σημασιολογικὰ φαινόμενα, εἶναι συνάρτηση τῆς θέσεως τῶν λέξεων μέσα στὴν πρόταση.

Εἰδικότερα - κι αὐτὸ ἐνδιαφέρει πρὸς πολὺ καὶ πρὸς ἄμεσα - πρέπει νὰ γίνῃ κατανοητὸ ἀπὸ τὰ **δύο** μέρη - δάσκαλο καὶ μαθητῆ - ὅτι οἱ διάφορες μορφές (τύποι), ποῦ παίρνουν τὰ **κλιτὰ** μέρη, εἶναι ἀποτελεσματῆς θέσεως καὶ τῆς λειτουργικότητάς τους μέσα στὸ ζωντανὸ λόγο.

Ἄς δοῦμε αὐτὴ τὴ λειτουργικότητα ἀναλυτικὰ :

Κάθε ἀπλή πρόταση, μὲ τέλεια ἐννοιολογικὴ δομὴ, ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο βασικὰ μέρη : τὸ **ὀνοματικὸ** μέρος καὶ τὸ **ρηματικὸ**. Τὸ πρῶτο (ὀνοματικὸ) φανερώνει τὸ **πρόσωπο** κ.λπ. ποῦ ἐνεργεῖ· τὸ δεύτερο (ρηματικὸ) τὸ **εἶδος τῆς ἐνέργειας**, ποῦ κάνει τὸ πρόσωπο. Ἡ ἀπλή λοιπὸν καὶ πλήρης δομικὴ μορφή κάθε προτάσεως εἶναι **δυναδική** : ὑποκείμενο - ρῆμα ἢ ἀλλιῶς ἐνεργῶν - ἐνέργεια.

Ἄλλαγή τῶν σχέσεων τοῦ ὑποκειμένου μὲ τὸ ρῆμα συνεπιφέρει καὶ ἀλλαγές τῆς μορφῆς τοῦ ἐνός ἢ καὶ τῶν δύο μερῶν. Καὶ προκειμένου γιὰ τὸ ὀνοματικὸ μέρος, ἔχομε πτωτικὲς μεταβολές (πτώσεις), ἐνῶ γιὰ τὸ ρηματικὸ μέρος ἔχομε ἀλλαγές προσώπου, διαθέσεως ἢ φωνῆς, ἐγκλίσεως ἢ χρόνου. Ἔτσι π.χ. στὴν πρόταση « ἡ Μαρία χτενίζει τὰ μαλλιά της » τὸ οὐσιαστικὸ (Μαρία) εἶναι ὑποκείμενο τοῦ ρήματος καὶ βρίσκεται στὴν ὀνομαστικὴ, ἐνῶ στὴν πρόταση « ἡ μητέρα χτενίζει τὴ Μαρία » τὸ ὑποκείμενο (Μαρία) ἔγινε ἀντικείμενο καὶ μῆκε στὴν αἰτιατικὴ. Ἄν ποῦμε : « ἡ Μαρία χτενίστηκε », ἔχομε ἀλλαγὴ διαθέσεως, φωνῆς καὶ χρόνου.

Ὁ δάσκαλος βρίσκει εὐκόλα τέτοιες χτυπητὲς μεταβολές, ὅπως :

ὁ **Τάκης** κυνηγᾷ τὸν Πέτρο,

ὁ Πέτρος κυνηγᾷ τὸν **Τάκη**,

ὁ Πέτρος **κυνηγιέται** ἀπὸ τὸν Τάκη.

ὁ **Κώστας** πῆγε στρατιώτης,

πῆραν τὸν **Κώστα** στρατιώτη κ.λπ.

Τέτοια παραδείγματα δίνονται καὶ στὸ Πρόγραμμα, ὅπου ὑποδηλώνεται ἡ συνάρτηση γραμματικῶν καὶ συντακτικῶν φαινομένων. Ἀπὸ διδασκτικὴ ἄποψη πρέπει νὰ τονισθῇ τοῦτο :

Κανένα γραμματικό φαινόμενο δὲ θὰ παρουσιάζεται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν πρόταση καὶ κανενὸς ὀνοματικοῦ ἢ ρηματικοῦ τύπου δὲ θὰ ζητηται ἡ ἐκμάθηση, χωρὶς νὰ ἔχη πρῶτα δικαιολογηθῆ ἀπόλυτα καὶ μὲ ἄφθονα ζωντανὰ παραδείγματα, πού διαφοροποιοῦν τὴ σχέση τῶν δύο μερῶν καί, ἐπομένως, τὴ λειτουργικότητα τῶν στοιχείων πού ἀπαρτίζουν μιὰ πρόταση (τῶν λέξεων).

3. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ ξεκινήσωμε μὲ μιὰ ἀρκετὰ διαφορετικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς Γραμματικῆς ἀπὸ ἐκείνη πού συνηθέστερα ἐφαρμόζεται στὰ σχολεῖα μας.

Πρῶτα πρῶτα νὰ ἀπαλλαγούμε ἀπὸ τὴν ἀντίληψη ὅτι βάση καὶ τέρμα τῆς διδασκαλίας τῆς Γραμματικῆς εἶναι ἡ ἐξαγωγή κανόνων. Ἡ διατύπωση καὶ ἡ ἀπαίτηση γιὰ τὴν ἀποστήθιση κανόνων κάνει, βέβαια, τὴ δουλειά τοῦ δασκάλου περισσότερο βολικὴ (μηχανικὴ καὶ εὐκόλη), ἀλλὰ ἐλάχιστα παραγωγικὴ καὶ χρήσιμη γιὰ τὸ μαθητὴ. Στὰ Μαθηματικὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ ξεκινήσει, πολλές φορές, ἀπὸ ἓνα θεώρημα καὶ νὰ προχωρήσει στὴν ἀποδεικτικὴ διαδικασία, ὥσπου νὰ καταλήξει στὴν ἐφαρμογή. Στὴ Γραμματικὴ, ὅπως τουλάχιστο τὴν ἐννοοῦμε ἐδῶ, τέτοιος δρόμος δὲν ὑπάρχει. Δὲν καταλήγομε στὴν ἐφαρμογή, ξεκινοῦμε ἀπὸ αὐτὴν: **ἀπὸ τὴ χρήση**. Ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ πιὸ ἄμεσο, τὸ πιὸ ζωντανὸ χρηστικὸ ὄργανο τοῦ νοῦ. Ὁ κανόνας βρίσκεται μέσα στὸ ζωντανὸ λόγο, **ἐφαρμόζεται** ἀνεπίγνωστα ἀπὸ τὸ κάθε ἄτομο σὲ κάθε στιγμή!

Τὸ νόημα ἔτσι πού παίρνει ἡ διδασκαλία μετατοπίζεται σημαντικά. Στόχος της γίνεται ἡ συνειδητοποίηση ἀπὸ τὸ μαθητὴ ὅτι ὁ λόγος του, ἡ γλῶσσα, ἀκολουθεῖ ὀρισμένα λογικὰ σχήματα, κοινὰ σὲ ὅλους, πού μιλοῦν τὴν ἴδια γλῶσσα, καὶ πῶς ἀκολουθώντας αὐτὴ τὴ λογικὴ τῆς γλῶσσας μαθαίνει νὰ μιλᾷ σωστὰ καὶ καλά.

Αὐτὰ τὰ σχήματα βρίσκονται μέσα στὸν ἴδιο τὸν προφορικὸ του λόγο. Αὐτὸ σημαίνει - καὶ εἶναι τὸ δεύτερο σημεῖο πού πρέπει νὰ ἐπισημανθῆ - ὅτι πρέπει νὰ δώσωμε τὸ ἀπαραίτητο βῆρος στὸν προφορικὸ λόγο, **στὴν προφορικὴ ἄσκηση**.

Ἡ παρατήρηση αὐτὴ δὲν ἔχει τὸ νόημα ὅτι παραγνωρίζεται ὁ γραπτὸς ζωντανὸς λόγος καὶ ἡ γραπτὴ ἄσκηση μὲ ζωντανὰ καὶ συγκεκριμένα παραδείγματα. Ὑποδηλώνει κάτι οὐσιαστικότερο, πού συνάπτεται μὲ τὴν οὐσία τοῦ θέματος: ὅτι τέρμα τῶν γραμματικῶν καὶ συν-

τακτικῶν ἀσκήσεων εἶναι ἡ ἀπόκτηση **σταθερῶν καὶ ὀρθῶν συνηθειῶν** γλωσσικῆς ἐκφράσεως στὶς πιὸ ἄμεσες ἀνάγκες ἐπικοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν κόσμο. Κι ὁ καλύτερος τρόπος γι' αὐτὸ εἶναι νὰ ἐκμεταλλευτοῦμε τὸν προφορικὸ ζωντανὸ λόγον, τὴν ἀμεσότητα τῆς ὁμιλίας.

Γιατί, κι ὅταν ἀκόμη ξεκινήσωμε ἀπὸ συγκεκριμένα καὶ ἄφθονα παραδείγματα, ἀπὸ χρηστικὲς μορφές τῆς γλώσσας, ὁ κίνδυνος νὰ πέσωμε στὴν παγίδα τῶν γενικοτήτων, ὀρίζοντας ὡς τέρμα τῆς διδασκαλίας τὸν κανόνα, παραμένει ἀκέραιος. Ὁ κανόνας εἶναι τὸ μέσον μιᾶς πνευματικῆς πορείας, ὄχι ὁ σκοπός.

Οἱ ἀρχές αὐτὲς ἔχουν ἐφαρμογὴ σ' ὅλες τὶς τάξεις, γιατί ἐπιβάλλονται ἀπὸ τὴ φύση καὶ τὸ σκοπὸ τοῦ μαθήματος. Πολὺ περισσότερο ὅμως πρέπει νὰ τηροῦνται στὶς δύο ἢ τρεῖς πρώτες τάξεις, γιὰ τὸν πρόσθετο λόγον ὅτι ἐπιβάλλονται ἀπὸ τὴ φύση τοῦ παιδιοῦ.

Στὶς τάξεις αὐτὲς πρέπει νὰ κυριαρχῆ βασικὰ ἡ ἀρχὴ τῆς προφορικῆς ἀσκήσεως. Ἡ κατανόηση τῶν γλωσσικῶν δομῶν θὰ γίνεταί ὄχι μὲ τὴν πρόκληση τῆς αὐστηρῆς λογικῆς ἐνέργειας τοῦ παιδιοῦ (ποὺ δὲν ὑπάρχει στὴν ἡλικία αὐτῆ), ἀλλὰ μὲ τὴν **ἐπίκληση τῆς διαισθητικῆς** σκέψεως. Στὴν ἡλικία αὐτῆ μπορεῖ τὸ παιδί νὰ συλλάβῃ, μέσα ἀπὸ τὰ παραδείγματα καὶ τὶς ἐφαρμογές, τὰ λογικὰ σχήματα τῆς γλωσσικῆς ἐκφράσεως, χωρὶς ὥστόσο νὰ μπορῆ νὰ τὰ διατυπώσῃ σὲ αὐστηροὺς γλωσσικοὺς τύπους (κανόνες).

Ἡ κατανόηση αὐτῶν (ποὺ ἐπιβεβαιώνεται μὲ τὶς ἐφαρμογές) εἶναι ἀρκετῆ. Κανόνες μπορεῖ νὰ διατυπωθοῦν, ἀλλὰ σὲ λίγες περιπτώσεις καί, ἂν εἶναι δυνατό, στὴ **γλώσσα τοῦ παιδιοῦ**.

Εἶναι προτιμότερο, στὴν Α' τάξη ἢ καὶ στὴ Β', νὰ γίνῃ δεκτὸς ἓνας κανόνας, ὅπως τὸν διατύπωσε ἓνας μαθητῆς ἢ ἡ τάξη, παρὰ νὰ τὸν ἐπιβάλλῃ ὁ δάσκαλος μὲ τὰ δικά του λογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ σχήματα, ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι ξένα πρὸς τὴν ἀντιληπτικότητα τῶν μαθητῶν. Ἄρκει ἡ διατύπωση νὰ κρατᾷ τὴν οὐσία.

Στὶς τάξεις αὐτὲς ἡ προσπάθεια θὰ συγκεντρώνεται κυρίως στὴν **παρατήρηση** τῶν γραμματικῶν φαινομένων στὸ ζωντανὸ λόγον, τὴ **συγκέντρωση ὕλικου** καὶ τὴν **ταξινόμηση**. Βρίσκονται καὶ ταξινομοῦνται οὐσιαστικά, ρήματα, ἐπίθετα, λέξεις ποὺ τονίζονται στὴν προπαραλήγουσα κ.λπ., χωρὶς νὰ δίνεται ἀναγκαῖα καὶ ἡ **ἐννοια** (τοῦ οὐσιαστικοῦ κ.τ.ῶ.) ἢ ὁ **κανόνας** (π.χ. τονισμοῦ) στὴν αὐστηρὰ ἐπι-

στημονική του μορφή. Θα προσέξατε λ.χ. πώς, ενώ στην Α' τάξη ζητείται (στο Πρόγραμμα) συγκέντρωση λέξεων που τονίζονται στην προπαραλήγουσα, στις Β' και Γ' τάξεις ζητείται ακριβέστερος προσδιορισμός του φαινομένου, **αιτιολόγηση με κανόνα**. Γίνεται μία συστηματική κλιμάκωση. Έτσι, αφού ο μαθητής συνειδητοποιήσει τη βασική δομή της προτάσεως, όπως την αναλύσαμε πιο πάνω (όνομα - ρήμα, πρόσωπο - ενέργεια), εύκολα προχωρεί στις διακρίσεις έννοιων, όπως : τὸ ἕνα - τὰ πολλά, τὸ ἐγώ - τὸ ἐσύ, τὸ τώρα - τὸ αὔριο κ.λπ., όπως προοδευτικά δίνονται στο Πρόγραμμα.

Σε όλες τις τάξεις, ειδικά όμως στις πρώτες, τὰ διαγράμματα ἢ οἱ γραμμικὲς κ.ἄ. παραστάσεις κρίνονται ἀπαραίτητες, ὅπου εἶναι δυνατό νὰ βοηθήσουν στὴν ἀπλοποίηση, τὸν τονισμὸ καὶ ἀφομοίωση τοῦ γραμματικοῦ - συντακτικοῦ ὕλικου·

π.χ. ὁ Τάκης

τρέχει.

Εὐνόητο εἶναι ὅτι, ὅσο προχωροῦμε στὶς ἀνώτερες τάξεις, τόσο ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου θὰ μπαίνει σὲ ἀσθηρότερα περιγράμματα καὶ ὁ κανόνας θὰ παίξει σημαντικότερο ρόλο στὴ λογικὴ διαδικασία, μὲ τὴν ἔννοιά, φυσικά, πὺ δόθηκε στὰ προηγούμενα.

Ἡ ὅλη διαδικασία στὴ διδακτικὴ πράξη θὰ εἶναι αὐστηρά ἐπαγωγικὴ καὶ σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχὲς πὺ ἀναφέρθηκαν πὺ πάνω : ἀπομόνωση τοῦ γραμματικοῦ - συντακτικοῦ φαινομένου μέσα στὴν πρόταση· ἐξαγωγή τοῦ σχετικοῦ κανόνα μετὰ ἀπὸ ἐπεξεργασία σχετικοῦ ὕλικου ἀπὸ τὸ ζωντανὸ λόγο· ἐφαρμογὴ τοῦ κανόνα σὲ ὅμοιες περιπτώσεις, ἀλλὰ σὲ διαφορετικὸ ὕλικό· χρῆση τοῦ διδασχέντους στὸν προφορικὸ καὶ γραπτὸ λόγο ἀπὸ τὰ παιδιὰ. Συμπληρώνεται ἔτσι ἕνα κύκλωμα : ἀπὸ τὴν πρόταση ξαναγυρίζομε στὴν πρόταση.

4. Ἡ ἐργασία αὐτῆς τῆς μορφῆς ἀποτελεῖ, φυσικά, ἀρκετὰ δύσκολο ἐγχεῖρημα, ἰδίως γιὰ τοὺς ἐκπαιδευτικούς ἐκείνους πὺ εἶχαν μάθει πὺς « ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ κανὼν ». Καὶ γίνεται πολὺ πὺ δύσκολη στὶς δυὸ ἢ τρεῖς πρώτες τάξεις, ὅταν τὸ ὕλικό (γραμματικὸ - συντακτικὸ) εἶναι ἀναγκαστικὰ περιορισμένο καὶ ρευστό, ὥστε νὰ μὴν προσφέρεται σὲ τυποποιήσεις, ἐπιστημονικούς ὁρισμούς καὶ ἀφαιρέσεις, πὺ θὰ μπορούσαν νὰ καταγραφοῦν στὰ τετράδια τῶν μαθητῶν ὡς « μάθημα » ἢ

περίληψη ή κανόνες για την έπομένη !.. Υπάρχει ό φόβος νά νιώσουν οί δάσκαλοι ένα αίσθημα κ ε ν ο υ, όταν αναρωτηθούν : τί δώσαμε στά παιδιά :

Ή συνήθεια αὐτή, νά μετατρέπεται τό περιεχόμενο τῆς διδασκαλίας σέ τεράστιες « περιλήψεις », πού καλύπτουν όλόκληρους πίνακες, εἶναι μιὰ ἄλλη ἀρρώστια, πού πάει νά γίνη τά τελευταῖα χρόνια ἐνδημική στά σχολεῖα μας. Πολλοί δάσκαλοι ἔχουν συνηθίσει τόσο πολύ σ' αὐτή τή δουλειά, ὥστε νά θεωροῦν ἀποτυχία τους, ἂν δέν νιώθουν σίγουροι πῶς οἱ μαθητές τους φεύγοντας ἀπό τό σχολεῖο κουβαλοῦν στή σάκα τους ἀποστάγματα « γνώσεων » καί στό κεφάλι τους φανταχτεροῦς κανόνες καί ἀσκήσεις.

Τό κακό αὐτό δέν περιορίζεται μόνο στό μάθημα τῆς Γραμματικῆς. Ἔχει γενικευθῆ σ' ὅλα τά μαθήματα. Τό ἀποτέλεσμα εἶναι : όλόκληρο τό σχολεῖο νά μετουσιώνεται σέ « κατ' οἶκον ἐργασία » καί νά μεταφέρεται, μέ τό τελευταῖο χτύπημα τοῦ κουνουνοῦ μέσω τῆς σάκκας τῶν μαθητῶν στά σπίτια, ὅπου τή θέση τῶν δασκάλων παίρνουν οἱ γονεῖς καί οἱ συγγενεῖς. Τά σπίτια ἔτσι μεταβάλλονται σέ... δευτεροβάθμια ἐκπαιδευτήρια (!) καί οἱ γονεῖς σέ οἰκοδασκάλους.

Ἀπό τοὺς στόχους τοῦ νέου Προγράμματος εἶναι καί ἡ ἐξάλειψη αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς κακοδαιμονίας, στόν εἰδικό βέβαια τομέα τῆς Γραμματικῆς.

Οἱ ἀρχές πού πρέπει νά πρυτανεύσουν ἐδῶ εἶναι οἱ ἑξῆς :

- α) Περισσότερη δουλειά στό σχολεῖο καί λιγότερη στό σπίτι.
- β) Περισσότερη προφορική δουλειά καί λιγότερη γραπτή.
- γ) Περισσότερη κατανόηση καί λιγότερη ἀποστήθιση.
- δ) Περισσότερες ἐφαρμογές σέ συγκεκριμένο ὕλικό καί λιγότερους ὀρισμούς, κανόνες καί ἀφαιρέσεις.

Ὁ χρόνος πού δαπανᾷ ὁ δάσκαλος νά γράφει στόν πίνακα καί ὁ μαθητής ν' ἀντιγράφει στό τετράδιο (καί πιθανόν νά καθαρογράφη τά ἴδια στό σπίτι) θά διατεθῆ γιά κοινή ἐργασία μέσα στήν τάξη, ὅπου καί ὁ πιό καθυστερημένος μαθητής θά μπορέσει νά ὠφεληθῆ ἀπό τίς ἐξηγήσεις, τίς ἐφαρμογές καί τή συνεργασία μέ τό δάσκαλο καί τοὺς συμμαθητές του.

Νά τί θά κάνη ὁ δάσκαλος. Νά πῶς θά γεμίσει τό « κενό ».

Ἡ δουλειά στό σπίτι πρέπει νά ἀποβλέπη σέ δύο σκοπούς : Νά δώση τό χρόνο γιά συμπληρώσεις καί εὐρύτερες ἐφαρμογές καί τήν

εύκαιρία για καθαρά άτομικη εργασία, με την οποία θα ίκανοποιηθαι θένας τις ιδιαίτερες κλίσεις και τὰ ενδιαφέροντά του.

Περὶττὸ βέβαια νὰ τονιστῆ ὅτι στὶς δύο πρῶτες τάξεις ἡ ἐργασία στὸ σπίτι θὰ πρέπει σχεδὸν νὰ μηδενισθῆ, γιὰ ν' ἀντικατασταθῆ μὲ ἐλεύθερες δημιουργικὲς δραστηριότητες τοῦ παιδιοῦ, ποῦ δὲν ἔχουν σχέση με σχολικὲς ἐπιταγές.

Ὁ πίνακας θὰ χρησιμοποιηθῆ. Θὰ παραμείνη τὸ κέντρο τῆς τάξεως, ἀλλὰ γιὰ ἄλλους σκοποὺς : γιὰ κοινὴ ἐργασία τῆς τάξεως· και ὡς ἐποπτικὸ ὄργανο διδασκαλίας.

Συναφῆς εἶναι μὲ τὰ παραπάνω και ἓνα ἄλλο θέμα : ἡ παρουσίαση τοῦ περιεχομένου μέσα στὴν τάξη σ' ἐπιστημονικὴ μορφή. Ὁ ρόλος τοῦ δασκάλου εἶναι ν' ἀπλοποιήση τὸ ὑλικὸ ποῦ δανείζεται ἀπὸ τὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα και νὰ τὸ προσαρμόση στὶς ἀπαιτήσεις τῆς τάξεως, κατὰ τις ἀρχές τῆς διδακτικῆς.

Τὸ ἴδιο θέμα μπορεῖ νὰ προκύψη και μὲ τὸ Πρόγραμμα : νὰ μεταφέρωνται στὴν τάξη οἱ ὅροι, ὅπως εἶναι διατυπωμένοι σ' αὐτό. Πρέπει νὰ ξέρωμε ὅτι τὸ Πρόγραμμα εἶναι γιὰ τὸ δάσκαλο, ὄχι γιὰ τὸ μαθητῆ. Θὰ ἐξαρτηθῆ ἀπὸ τὴν τάξη, ποῦ θὰ διδάξη ἓνα φαινόμενο ὁ δάσκαλος, κατὰ πόσο θὰ χρησιμοποιήση τοὺς ἐπιστημονικοὺς ὄρους, ποῦ ἀναγράφονται στὸ Σ.Α.Π.Γ.

Συγκεκριμένα, στὶς τρεῖς πρῶτες τάξεις ἀποφεύγονται οἱ τυπικοὶ συντακτικοὶ ὅροι και πολλοὶ γραμματικοί. Δὲ θὰ μάθη π.χ. νὰ διακρίνη « ὑποκείμενο » και « κατηγορημα », ἀλλὰ ποιὸς ἐνεργεῖ (ἢ πάσχει) και **ποιά** ἢ ἐνέργεια, τί φανερώνει τὴν ἐνέργεια (βλ. σελ. 3).

5. Πιστεῦομε πὼς ἡ κατανόηση τῆς οὐσίας τοῦ Προγράμματος και ἡ μελέτη και ἀγάπη τῆς γλώσσας μας θὰ εἶναι οἱ καλύτεροι σύμβουλοι γιὰ τὴν ἀποτελεσματικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ Σ.Α.Π.Γ.

Εἶναι πολὺ ἐπίκαιρο αὐτὸ ποῦ εἶπε σὲ ἀνύποπτο χρόνο σύγχρονος εἰδικός, ὅτι δηλ. στὴν ποιότητα τῆς διδασκαλίας ἀνακαλύπτει κανεῖς σὲ μεγάλο βαθμὸ πόσο καλά ὁ διδάσκων γνωρίζει και ἔχει καταλάβει τὸ Πρόγραμμα.

Στὴν ὀρθὴ κρίση τῶν δασκάλων μας, ποῦ βγαίνει ἀπὸ τὴν πράξη, και τὴν πρωτοβουλία τους ἐναπόκειται ἡ κάλυψη ἐνδεχομένων κενῶν, παραλείψεων κ.τ.δ., ποῦ εἶναι φυσικὸ νὰ ὑπάρχουν σὲ μιὰ τέτοια ἐργασία, ἡ ὁποία ἐγινε κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τοῦ χρόνου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.

Ός βοηθήματα για την καλύτερη διδασκαλία της δημοτικής θα συνιστούσαμε :

1. τη μεγάλη « ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ » (ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ), έκδοση Ο.Ε.Σ.Β. 1941,
2. τη « ΜΙΚΡΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ » του Μ. Τριανταφυλλίδη, έκδ. 1949,
3. τη « ΜΙΚΡΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ » του Μ. Τριανταφυλλίδη (έπιτομή Μπότσογλου), που διατέθηκε από τον Ο.Ε. Δ.Β. στα σχολεία,
4. το βιβλίο « ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΥΝΤΑΞΙΣ » του Άχ. Τζαρτζάνου (δύο τόμοι), έκδ. Ο.Ε.Σ.Β. (1946) και Ο.Ε.Δ.Β. (1963),
5. το βιβλίο « Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΟΥ » των Μ. Οικονόμου, Θρ. Σταύρου, Μ. Τριανταφυλλίδη, έκδ. « Ίνστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών », Θεσσαλονίκη, 1966,
6. τις « ΣΥΝΤΟΜΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΛΗ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ » των Ε. Παπανούτσου, Θρ. Σταύρου, έκδ. « Ν. Οικονομίας », 1964,
7. τις « ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ » του Μ. Τριανταφυλλίδη, έκδ. « Ίνστ. Νεοελληνικών Σπουδών », 1967,
8. τη « ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ » των Λ. Βαμβούλη - Γ. Ζούκη, από την οποία χρησιμοποιήσαμε αρκετά στοιχεία, κυρίως από το συντακτικό και το έτυμολογικό, με προσαρμογή τους στη νεοελληνική σύνταξη,
9. το « ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ » του Ν. Άνδριώτη, έκδ. « Ίνστ. Νεοελληνικών Σπουδών », Θεσσαλονίκη, 1967,
10. τις « ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ » του Μ. Τριανταφυλλίδη, ανάπτυξη εκδόσεων « ΦΩΣ », 1965.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΑΒΛΕΨΙΩΝ

Οί δάσκαλοι, πού θά πάρουν τή « ΜΙΚΡΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ », νά διορθώσουν τὰ παρακάτω ἀπό τὰ λάθη ἀβλεψίας (τυπογραφικά) :

σελ.	16	στίχος	8 :	ἐπάνω - ἀντι ἀπάνω
»	18	»	33 :	ἐπάνω - ἀντι ἀπάνω
»	27	»	19 :	μοῦ ἔφερε - ἀντι μοῦ φερε
»	44	»	33 :	Τ' ἀριθμητικά - ἀντι τὰ ἀριθμητικά
»	51	»	8 :	τὸ τέλος, πού ἀλλάζει, λέγεται - ἀντι τέλος πού ἀλλάζει λέγεται
»	51	»	12 :	τὴν ἀρχή, πού δὲν ἀλλάζει, λέγεται - ἀντι : τὴν ἀρχή πού δὲν ἀλλάζει λέγεται
»	67	»	8 :	σφουγγαρός - ἀντι σφουγγαρας
»	69	»	11 :	γομολάστιχα - ἀντι γομαλάστιχα
»	89	»	5 :	ἀψὺς - ἀντι ἀψύς.
»	91	»	6 :	ταπεινός - ἀντι τεπεινός
»	93	»	34 :	γενναῖος - ἀντι γεναῖος
»	109	»	24 :	ὑποκείμενο - ἀντι ὑποκείμενο (
»	109	»	25 :	ἄλλον, παρά - ἀντι ἄλλον παρά)
»	109	»	25 :	κατάσταση, - ἀντι κατάσταση
»	109	»	36 :	πηδοῦν, γελοῦν - ἀντι πηδοῦν γελοῦν
»	116	»	25 :	πάντοτε - ἀντι πάνοτε
»	128	»	23 :	γ' πρ. πληθ. - ἀντι γ' πρόσωπο
»	133	»	17 :	Ἀρχαϊκή - ἀντι Ἀχαϊκή
»	138	»	12 :	Τὰ ρήματα - ἀντι Τὰ Ρήματα
»	150	»	11 :	εἰδῶν - ἀντι εἰδῶν
»	155	»	6 :	τὸ τροπικὸ - ἀντι τὸν τροπικὸ

